

ARBETETS
museum

DET ÄLSKADE ARBETET

Konferensrapport • 13–14 november 2014

ARBETETS MUSEUM

www.arbetetsmuseum.se

Öppet: 11–17, tis: 11–20

FRI ENTRÉ

Rapport från konferensen

DET ÄLSKADE ARBETET

Arbetets museum 13–14 november 2014

FÖRORD	4
FÖREDRAG	
Om stressforskning, samhälle och arbetsmiljöns utveckling.....	5
Det stora ideella engagemanget – hur och varför?	8
Passionens (själv)exploatering – Drömmen om en konstnärlig yrkeskarriär.....	13
PANELSAMTAL: DET ÄLSKADE ARBETET	23
ABSTRATCS	
Session 1 Positiva arbetsmiljöfaktorer.....	31
Session 2 Livsstilsjobb.....	33
Session 3 Livsstilsjobb & ideellt arbete	34
SAMMANFATTANDE REFLEKTIONER	36
BILAGA 1: DELTAGARLISTA	38
BILAGA 2: KONFERENSPROGRAM	40

FÖRORD KONFERENSRAPPORT 2014

Den 13–14 november 2014 anordnade Arbetets museum en arbetslivskonferens på temat *Det älskade arbetet*. Konferensens innehåll är ett resultat av ett samarbete mellan Arbetets museum och museets vetenskapliga råd, Rådet för yrkeshistorisk forskning. Konferensen var den tredje och sista konferensen i serien *Jobb till varje pris?* som genomförts med stöd av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE). Det var den tolfte arbetslivskonferensen sedan 2000 och Arbetets museum har kommit att bli en väletablerad mötesplats för samverkan mellan forskare och praktiker och en unik arena för samtal om arbetslivsfrågor. Under två halvdagar deltog drygt 70 personer från bland annat universitet och högskolor, myndigheter, museer, arkiv, näringslivet, arbetsförmedlingen, fackföreningsrörelsen och kommuner.

Konferensen behandlade olika ingångar till temat det älskade arbetet genom föreläsningar, kortare forskarpresentationer och ett panelsamtal. Töres Theorell, professor emeritus, Stressforskningsinstitutet vid Stockholms universitet, inledde konferensen med föredraget *Positiva arbetsmiljöfaktorer som skydd mot skadlig stress*. Föredraget lyfte fram ett flertal skyddsfaktorer bland annat hur kulturella aktiviteter på arbetet minskar risken för utmattningssymptom och att chefsutbildningar kan ha god effekt på de anställdas hälsa. Efter detta föredrag följde forskarpresentationer som handlade om faktorer på arbetet som lägger grunden till en god arbetsmiljö, trivsel och engagemang.

Presentationerna följdes av ett föredrag av Lars Svedberg, professor vid institutionen för socialvetenskap vid Ersta Sköndal högskola, på temat *Det stora ideella engagemanget – hur och varför?* Svedberg visade bland annat utifrån en omfattande studie av svenskars ideella och informella arbete att det motsvarar mer än 300 000 heltidsarbeten. Därefter följde ett panelsamtal om det älskade ideella arbetet med Lars Svedberg,

Barbro Franckie, museichef Statarmuseet Skåne och Gunilla C. Karlsson (S) vice ordförande i Kulturutskottet. Moderator var museichef Niklas Cserhalmi. I panelsamtalet diskuterades frågor kring förutsättningar för ideellt arbete, arbetslivsmuseernas verksamhet och drivkrafter bakom människors engagemang. Efter panelsamtalet var det boksläpp av antologin *Det globaliserade arbetslivet* och visning av museets utställning *Framtidsland*.

Dag två inleddes med föredraget *Passionens (själv)exploatering – Drömmen om en konstnärlig yrkeskarriär* som presenterades av Marita Flisbäck, docent Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet. Flisbäck visade i sitt föredrag på den osäkerhet och de knappa ekonomiska resurser som präglar konstnärliga arbeten. Föredraget följdes av forskarpresentation med fokus på livsstilsjobb och ideellt arbete. Konferensen avslutades med att Maths Isacson, professor i ekonomisk historia och ordförande i museets vetenskapliga råd, sammanfattade de två dagarnas diskussioner genom att lyfta fram analyser och reflektioner. Sessionsledare på konferensen var de tre rådsledamöterna Sofia Seifarth, institutionschef för samling, dokumentation och forskning vid Tekniska museet, Karin Salomonsson, prefekt vid Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet och Björn Ohlsson, antikvarie och etnolog vid Vänermuseum.

I denna rapport publiceras konferensens tre föredrag, referat av paneldiskussionen, abstracts från samtliga presentatörer samt den avslutande sammanfattningen. Som bilagor finns även deltagarförteckning och konferensprogram. Johanna Övling har sammanställt rapporten.

Stort tack till alla medverkande!

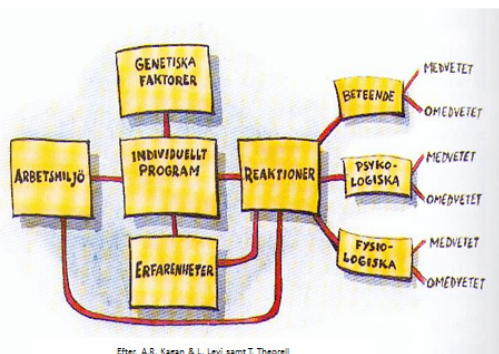
Marinette Fogde
Forskningschef Arbetets museum

OM STRESSFORSKNING, SAMHÄLLE OCH ARBETSMILJÖNS UTVECKLING

Töres Theorell, professor emeritus, Karolinska Institutet

Stressforskning är ett mycket brett fält som spänner från molekyler till samhälle. Alla ramar i diskussionen kring stressen i samhället tenderar att sprängas eftersom de som diskuterar kan mena helt olika saker med stress. För mig är det viktigt att skilja på stressorer, förhållanden i vår omgivning som kan framkalla stressreaktioner, och reaktionen på sådana – som är det jag kallar stress. Dessutom brukar jag följa den fysiologiska definitionen på stressreaktion som är kroppens uppvarvning i situationer som kräver energi och extra ansträngning. Det betyder att stressreaktionen inte är ond i sig, för att överleva behöver vi energiuppladdning ibland. Och vi behöver uppladdningen både i hotande negativa situationer och i situationer som innebär utmaning och tävling. Men när energimobiliseringen blir långvarig och inte varvas med återhämtning kan den på lång sikt bli farlig.

Det finns ett ständigt samspel mellan individen och omgivningen. Ens biologiska arv bidrar till stresskänslighet men ”copingmönstret” (det ”individuella programmet” i figur 1) är starkt beroende av vilka erfarenheter man får. Det råder ett ständigt samspel mellan omgivning och gener, och stresskänsliga gener kan både aktiveras och avaktiveras. Man talar idag t.o.m. om vilka kemiska processer som sköter avaktivering och aktivering av gener. Den nya vetenskapen om omgivningens effekt på genernas känslighet kallas epigenetik. Det här sättet att resonera innebär att omgivningen är viktig både i positiv och negativ mening.

Figur 1

Idag vet man också att strukturerna i hjärnan både rent anatomiskt och funktionellt påverkas bl.a. av långvarig stress utan återhämtning vilket visats bl.a. av att vissa områden i hjärnan som har att göra med stressreglering blir förändrade vid utmattningssyndrom (Blix E et al 2013).

Intressant nog kan man också påverka barnets stresskänslighet i ett livsperspektiv. I en forskargrupp som jag själv deltar i har man visat att små barn som växer upp i ”stressfria” miljöer i antroposofiska familjer har klart lägre stresshormonnivåer (som man mätt i form av salivhalten av hormonet kortisol) än barn som växer upp i vanliga normalstressade familjer. Och den låga kortisolnivån har sedan också samband med en minskad risk för allergiutveckling under de första levnadsåren.

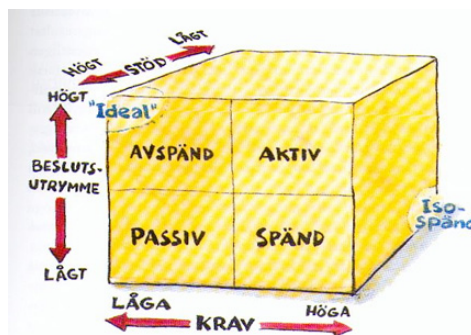
De här långtidsobservationerna har förstås relevans för stresskänsligheten även i arbetslivet. I vårt land kan det t.ex. vara något att tänka på när vi har arbetskamrater från krigshärjade länder. De kanske har haft mycket svåra upplevelser innan de kom till Sverige och de kan behöva särskild förståelse och hjälp med vissa typer av stressupplevelser i arbetet.

Har exponeringen för stressorer i arbetet ändrats, har vi flera stressorer nu än t.ex. för 40 år sedan? Jag började själv med stressforskning för ungefär 45 år sedan och mitt svar på frågan är att man i samhället under hela den tiden har pratat om ökande stress. Men det var först under 90-talskrisen och de år som följde efter den som man kan tala om tydliga tecken på att stressorerna ökade. Från 1990 och fram till ungefär 2003 ökade de upplevda psykiska kravnivåerna i arbetet bland svenskarna. Från mitten på 90-talet kunde man också se att upplevelsen av möjlighet att kontrollera den egna arbetssituationen försämrades särskilt bland kvinnor som arbetar i skola och olika typer av vård. Det var också från 1997 till 2003 som sjuktalen ökade kraftigt särskilt bland kvinnor. Parallellt hade vi en ökning i sömnrubbingar också.

Från 2003 till ungefär 2010 sjönk sjuktalen kraftigt igen, och den nedgången startade innan först åtstramningen av sjukskrivningarna och sedan fr.o.m. 2008 den nya rehabiliteringslagen trädde i kraft. Effekterna av dessa samhälleliga åtgärder har varit mindre än många tror. Vi har haft lika stora fluktuationer i sjuktalen under 80-talet och efter 2010 stiger sjuktalen igen. Sedan 2003 har arbetsmiljön fluktuerat delvis pga. variationer i internationell konjunktur men vi har aldrig kommit tillbaka till de relativt goda arbetsförhållanden vi hade under 70- och 80-talet.

Våra data tyder också på att vi sedan början på 80-talet till idag i Sverige haft ökande psykiska krav och minskande känsla av att vi kan påverka. Just kombinationen av höga krav och små kontrollmöjligheter, spänt arbete, har samband både med risk för utveckling av depressiva symptom och symptom på känslomässig utmattning och med en del kroppsliga sjukdomar. Av de kroppsliga sjukdomarna är det hjärtinfarkt som har undersökts mest i förhållande till spänt arbete, och stora internationella studier har visat att det finns en överrisk för hjärtinfarktutveckling bland män och kvinnor som beskriver att de har "spänt" arbete. Sambandet gäller även när man tagit hänsyn till rökvanor och andra livsstilsfaktorer. Detta är inte överraskande eftersom annan forskning visar att ett arbete som förändras i riktning mot att vara alltmera spänt har samband med försämrad sömn, ökande blodtryck under arbetstimmarna, minskad halt av uppbyggande hormoner och förändrad aktivitet i immunsystemet. Bristande stöd från chefer och arbetskamrater kan ytterligare förvärra situationen (se figur 2).

En skyddsfaktor som vi börjat intressera oss för på senare tid är kulturella aktiviteter anordnade för de anställda på arbetsplatserna. En stor undersökning som vi genomfört tyder på att anställda som har sådana aktiviteter på arbetet har minskad risk för utveckling av utmattningssymptom jämfört med andra.

Figur 2. Teoretisk modell över krav, beslutsutrymme och stöd i arbetet. Efter R. Karasek och T. Theorell.

Figur 2

Mobbning i arbetet har ett tydligt samband med risk för långtidssjukskrivning. Vi har gjort en prospektiv undersökning av skyddsfaktorer mot mobbning i den upplevda arbetsmiljön bland svenska arbetstagare. Risken för mobbning i arbetet minskar om omorganisationerna inte blir för täta, och när de anställda upplever att de kan påverka sin arbetssituation. Män som upplever att de inte har motstridiga krav, inte lyder under en diktatorisk chef, tycker att arbetet har strukturer för lösning av konflikter (s.k. organisatorisk rättvisa) och vidare känner att de inte är utbytbara (utan betyder något som individer) har mindre risk att råka in i mobbnings-situationer än andra. För kvinnorna fann vi att en viktig skyddsfaktor var känslan av att någon bryr sig om en på jobbet.

Vi har också visat att chefsundervisning – om den bedrivs på rätt sätt – kan ha gynnsamma effekter på de anställdas hälsa. I en undersökning på ett försäkringsbolag fick alla cheferna på en del av organisationen obligatoriska föreläsningar med efterföljande gruppdiskussioner en gång varannan vecka under ett helt år. Föreläsningarna tog upp olika aspekter på stress. När man följde de anställda på denna avdelning och jämförde med en likadan avdelning på vilken cheferna inte haft någon motsvarande undervisning fann man att de anställda under de chefer som deltagit i undervisningen efter ett år fick lägre stresshormonnivå (kortisol i blod) på morgonen när de kom till jobbet. Ingen sådan förändring

sågs hos jämförelsegruppens anställda. De anställda i den första gruppen upplevde dessutom att de hade fått bättre möjlighet att påverka sitt arbete.

I en mera färsk undersökning (Romanowska m.fl.) har man utgått från att vanliga föreläsningar och gruppdiskussioner kanske inte räcker om man skall öka chefernas engagemang i de anställda så att mobbning minskar och arbetsmiljön förbättras. Därför genomförde man ett chefsprogram med konstnärliga inslag (under 10 månader en gång per månad "Schibboletföreställning" med diktläsning och musik). Dikterna hade ett starkt etiskt innehåll och valdes för att de skulle stimulera etiska ställningstaganden. Musiken förstärkte emotioner och kunde ibland även skapa trygghet så att det blev möjligt för deltagarna att "ta in" hemska budskap. I jämförelsegruppen hade cheferna lika många och lika tätt återkommande föreläsningar och gruppdiskussioner om bra ledarskap som kan hantera stress och psykosociala frågor. De två chefsgrupperna var slumpvalda till de två olika

interventionerna. Och inte bara cheferna själva utan även anställda undersöktes. Mätningar och observationer gjordes före start samt 12 månader och 18 månader efter start. De anställda med chefer som deltog i Schibboletgruppen fick en bättre utveckling av psykisk hälsa, coping och blodhalten av ett uppbyggande hormon (DHEA-s).

Sammanfattningsvis pågår mycket i forskningen och den utveckling vi ser i samhället återspeglas definitivt i förekomsten av arbetsrelaterade sjukdomar. Jag har pekat på några olika möjligheter att förbättra arbetet så att risken för stressrelaterade sjukdomar minskar.

Töres Theorell
Professor emeritus
Karolinska Institutet
tores.theorell@su.se

DET STORA IDEELLA ENGAGEMANGET – HUR OCH VARFÖR?¹

Lars Svedberg, professor, Ersta Sköndal Högskola

Syftet med föreläsningen är att presentera och i någon mån diskutera svenskarnas aktiva medborgarskap. Låt mig inledningsvis antyda några viktiga perspektiv som brukar anläggas när man diskuterar medborgerligt engagemang. I den svenska och nordiska traditionen har människors engagemang setts som ett avgörande inslag i och en förutsättning för en välfungerande demokrati. Samtidigt har föreningslivet setts som en demokratiskola. Med sådana här synsätt har följt att det politiskt inriktade föreningslivet har ställts i fokus. Föreningsengagemanget har i första hand betraktats som en reell eller potentiell *resurs*, genom vilken medborgarna kunnat påverka både den egna situationen och andras betingelser men också den demokratiska processen.

Ur ett annat perspektiv betonas att medborgarnas engagemang kan såväl vara uttryck för som generera *socialt kapital*. Framför allt föreningslivet ger möjlighet att bygga upp nätverk och där relationerna kan komma att fungera som ett slags kapital. I forskningen har medborgarnas ideella engagemang och tillit kommit att bli vanliga mått för att avgöra det sociala kapitalets omfattning och utbredning.

Ett tredje perspektiv betonar tillhörigheten och vem som har möjlighet att (och vill) tillhöra och vem eller vilka som inte har det. Men föreningslivet och de nätverk som människor skapar är inte bara inneslutande och eventuellt välgörande utan är också exkluderande och uttryck för särintressen som kan stå i direkt motsättning till bland annat en demokratisk baserad integration.

Några grundläggande uppgifter från de nationella befolkningsstudierna

I samband med ett större uppdrag för en statlig utredning fick Avdelningen för forskning om det civila samhället vid Ersta Sköndal högskola 1992 möjlighet att genomföra en första så kall-

ad befolkningsstudie av svenskarnas ideella och informella arbete. Undersökningen var den första i sitt slag i Sverige. Den tog sin utgångspunkt i olika slags insatser till skillnad mot alla andra svenska studier av ideellt arbete som tagit (och tar) utgångspunkt i medlemskap och aktivitet. Vårt sätt att närma oss dessa fenomen låg dock helt i linje med internationell forsknings-tradition.

Med termerna ideell eller frivillig insats avses här arbetsuppgifter som utförs obetalt och inom ramen för en organisation eller förening. I den klassiska folkrörelsetraditionen har intresset framför allt inriktats mot å ena sidan medlemskap och å andra sidan styrelseuppdrag men inte mot andra typer av insatser. Man kan säga att folkrörelsetraditionens inriktning mot politisk påverkan och i någon mån deltagande har styrt intresset i en viss och relativt snäv riktning.

Med vår ansats fångade vi upp ett bredare engagemang än enbart det med folkrörelseprägel. Vi kunde konstatera att svenskarnas engagemang var anmärkningsvärt stort, det motsvarade mer än 300 000 heltidsårsarbeten, samtidigt som det hade tydliga drag av en svensk och nordisk särart, bland annat var en mycket stor andel av alla de som gjorde insatser i en förening också medlemmar. Ett annat utmärkande drag för det svenska föreningslivet var och är fortfarande att dess verksamheter i stor utsträckning bygger på ideella insatser och på medlemsinflytande.

Att Sverige hade en stark föreningstradition var en del av de flesta svenskars gemensamma föreställning. Internationellt jämförande studier både av oss själva och andra bekräftade denna bild av Föreningssverige. Med det enorma antalet föreningar, drygt 200 000 i en befolkning på drygt 9 miljoner invånare och eftersom mer än fyra av fem svenskar är medlemmar i en förening framstår Sverige vid en internationell jämfö-

1) Denna text bygger på bearbetning av några tidigare publicerade texter, i första hand på en text som publicerats av författaren tillsammans med Magnus Jegermalm och Johan von Essen "Svenskarnas engagemang är större än någonsin".

relse som mer föreningstätt och med fler aktiva medborgare än i flertalet andra länder.

Genom de nya befolkningsstudier som följde på den första kunde vi konstatera att en ännu lite större andel av befolkningen fortsatte att göra ideella och informella insatser samtidigt som andelen mindre traditionella insatser hade ökat. Förutom att ha genomfört befolkningsstudier 1992, 1998 och 2005, 2009 och 2014 har vi också deltagit i en stor europeisk komparativ befolkningsstudie av ideellt arbete som genomfördes vid mitten av 1990-talet. I denna kunde vi se att holländare och svenskar låg i topp när det gällde ideella obetalda insatser.

I nedanstående tabell 1 presenteras det ideella engagemangets omfattning.

Omfattning av ideellt arbete. Andel (%) av den vuxna befolkningen totalt samt efter kön

	Män	Kvinnor	Totalt
1992	52	44	48
1998	53	50	52
2005	53	49	51
2009	54	43	48
2014	57	50	53

Tabell 1

Svenskarnas ideella engagemang är, som vi ser, anmärkningsvärt stabilt. De totalt sett små förändringarna uppåt och neråt bör knappast betonas. Som vi ser är samstämmigheten mellan 1992 års data och 2014 års data frapperande hög. *Talet om ett minskat engagemang i ideellt arbete har inte något empiriskt stöd.* Att andra studier av det ideella engagemanget visar på ett lägre engagemang kan förklaras av att de tar sin utgångspunkt i ett folkrörelseperspektiv samtidigt som de i första hand intresserar sig för politiska aspekter, medan vi anlagt en bredare ansats. Med denna bredare ansats kan vi visa att

det inte finns anledning att acceptera ensidigt negativa beskrivningar av utvecklingen. Våra data går inte att tolka på något annat sätt än att betingelserna är (fortsatt) goda för att medborgarna skall engagera sig och göra insatser inom det organiserade föreningsväsendet. Vidare visar ovanstående tabell att en könsutjämning, där andelen engagerade kvinnor närmade sig männens, inte bara hejdats utan att vi är tillbaka vid de skillnader som rådde då den första studien genomfördes för drygt 20 år sedan. Vi får återigen konstatera att män är betydligt mer aktiva i svenskt föreningsliv än kvinnor. Detta faktum underlättar knappast den rörelse mot ökad jämställdhet som funnits inom föreningsväsendet under senare år, varken när det gäller deltagande eller inflytande. Från vissa genusforskare har farhågor framförts om att engagemang i ideellt arbete och därmed i det civila samhället skulle vara en kvinnofälla och bli en ersättning för fullvärdigt förvärvsarbete. Alla empiriska data pekar emellertid på att den grupp kvinnor som är mest aktiv i ideellt arbete är heltidsarbetande. Ideellt arbete tycks med andra ord inte generellt ersätta eller tendera att komplettera brist på förvärvsarbete eller bli till något i stället för förvärvsarbete för dem som står utanför arbetsmarknaden.

För att i någon mån fånga upp nya och andra former av engagemang än det som här beskrivits har vi i de senaste studierna också ställt frågor om den enskilde engagerar sig via Internet, utanför föreningslivet och med andra ord varken via eller inom en traditionell förening eller organisation. Detta har nu fått ett starkt genomslag, speciellt starkt bland de yngre. Omkring en femtedel av hela undersökningsgruppen liksom en dryg fjärdedel av såväl 16–29 åringarna som 30–44 åringarna säger sig ha varit engagerade på detta sätt under det senaste året. Det är dock intressant att notera att traditionellt ideellt arbete och sådant här engagemang inte verkar ta ut varandra, utan snarare verkar kunna fungera komplementärt. En överväldigande majoritet av de som engagerar sig via nätet är också aktiva i mer traditionella sammanhang och det gäller i alla åldersgrupper.

Var görs insatserna?

En mer detaljerad bild av hur det ideella arbetet fördelar sig redovisas i nedanstående tabell 2.

Medborgarnas engagemang i sex delsektorer

	1992	1998	2005	-09/-14
Idrott	16	19	20	20/22
Social	17	18	16	15/21
Boende	5	6	8	7/11
Religion	5	7	6	6/8
Kultur	7	7	5	5/6
Fack	6	6	4	4/3

Tabell 2

Återigen kan man konstatera en höggradig stabilitet – den här gången i hur engagemanget fördelas mellan olika organisationstyper över tid. Men värt att beakta är också de förändringar som ändå verkar ske. Idrotten fortsätter att vara den frivilligorganisation där den allra största gruppen medborgare gör insatser (det är naturligtvis också där vi finner flest aktiva). Engagemanget och insatserna i idrotten ökade under 1990-talet och verkar nu ligga högt och stabilt. Stabilt och högt ligger också insatser som görs i ett religiöst sammanhang, liksom inom kulturområdet. Värt att betona är också de stora och ökande insatser som görs i organisationer med social inriktning. Störst ökning sker dock för boendet samtidigt som man kan notera en viss minskning för det fackliga arbetet.

Till detta kan man lägga att insatserna i direkta politiska organisationer har stabiliserats på en i ett lite längre perspektiv unikt låg nivå. Det är nu ett par procent av befolkningen som gör sådana insatser. Andelen av befolkningen som gör insatser i kvinnoorganisationer, organisationer med internationell inriktning, fredsorganisationer och miljöorganisationer är mycket låg. Inte i något av fallen – förutom bland miljöorganisationerna – kommer andelen som gör insatser ens upp i 1 procent. Detta blir till något av ett memento för dessa organisationer. Andra studier har visat att stora delar av befolkningen är

positivt inställda till just den här typen av organisationer men de är uppenbarligen inte villiga att själv göra en insats, eller också är det inte (längre) viktigt att få med ideellt verksamma medborgare för dessa organisationer.

En fråga om bakgrund, kön och ålder

Högre utbildning ökat sannolikheten för deltagande i ideellt arbete. Detta mönster är starkt. Även högre inkomst påverkar sannolikheten för att göra ideellt arbete men inte alls lika starkt. En viktig förklaringsfaktor har vidare varit föreningstraditionen i den egna uppväxtfamiljen. Vi har också funnit att medborgare som är medlemmar i ett tjänstemannafack är något mer aktiva än de som tillhör ett LO-förbund eller inget fack alls. När vi granskar anställningsgrad, ökar andelen ideellt arbetande något bland dem med heltidsanställning. Speciellt tydligt är det för kvinnor.

Att ha hemmavarande barn ökar medborgarnas möjligheter att träffa andra, till exempel så att man som föräldrar träffar fler och olika slags människor. Våra resultat pekar entydigt på att om man har barn så ökar sannolikheten för att göra ideellt arbete. Detta gäller speciellt för kvinnor men även för män.

Kvinnor är mest aktiva på landsbygden. Män är däremot mest aktiva i mindre och mellanstora städer. Skillnaderna mellan könen är dock inte särskilt stora, det gäller också skillnaderna i andel aktiva på olika boendeorter, men generellt är de som bor i de tre storstadsområdena minst aktiva.

Personer som är födda utanför Sverige gör insatser i lite lägre grad än svenskfödda. En viktig förklaring verkar vara tillgång till betalt arbete. Ett arbete och därmed oftast en arbetsplats ger också tillgång till en arena med möjlighet till mötesplatser och kontakter som i sin tur kan leda till ideellt arbete. En annan förklaring kan vara att många invandrargrupper kommer från icke demokratiska länder som saknar den starka föreningstraditionen vi har i till exempel de nordiska länderna. Våra data ger stöd för båda dessa hypoteser.

De unga (men inte de allra yngsta) och äldre är mindre aktiva överlag. *Personer mellan 30 och 45 år är de mest aktiva och verkar samtidigt ha mest inflytande över organisationerna.*

En avslutning

Eftersom det ideella engagemanget har en sådan väldig utbredning i befolkningen så återfinner vi de engagerade i alla åldrar, i alla klasskikt, bland män och kvinnor, bland arbetande och arbetslösa och bland såväl etniska svenskar som bland invandrare. Dock är arketyper av den medborgare som gör en insats en som redan är aktiv på andra områden, mitt i yrkeslivskarriären som är välutbildad och socioekonomiskt välförankrad, som har barn och är svenskfödd samt kommer från en familj med tradition av föreningsarbete. Vidare har personen fler och antagligen tätare informella nätverk än andra och gör dessutom oftare informella insatser (till exempel för en anhörig eller granne) vid sidan av sitt övriga engagemang och det ideella engagemang vi här försökt ringa in.

Sett över de två senaste decennierna är det mest anmärkningsvärda resultatet att det ideella arbetet omfattar så stor andel av befolkningen och att denna nivå är så stabil. Denna stabilitet blir än mer anmärkningsvärd när man betänker att våra studier gjorts under delvis olikartade samhällsekonomiska och politiska villkor. Låt oss dock inte för ett ögonblick hänfalla åt en ensidig romantisering av detta sakernas tillstånd. En alltför höggradig stabilitet kan också bli utvecklingsfientlig och tillbakahållande. Låt oss också påminna om att det civila samhället och dess organisationer inte sällan utgör en grund för särintressen och strävan efter särskildhet och slutenhet som knappast gagnar en större samhällsgemenskap.

Vissa övergripande mönster ger möjliga förklaringar till att människor engagerar sig i ideellt arbete. Ett första mönster är att det är betydelsefullt att ha *tillgång till sociala arenor*. Dessa kan leda till frivilligt engagemang; det är på sådana arenor som människor inkluderas i det organiserade civila samhället, där kan de gestalta sitt medborgarskap, förverkliga sig själv, ha roligt

och tillgodogöra sig civilsamhällets nyttigheter. Människor som är exponerade på olika arenor – genom förvärvsarbete, boende, som föräldrar till barn i skola och fritidsaktiviteter etc. – blir oftare ideellt aktiva än andra. Sociala arenor ger också en möjlig tillgång till personliga nätverk, vilket ökar sannolikheten för att människor ska inkluderas i föreningslivet. Vikten av tillgång till sociala arenor blir inte minst tydlig när man studerar de som står utanför det organiserade civila samhället.

Ett annat mönster är, som vi redan sett, *utbildningsfaktorns* betydelse för engagemang i föreningslivet. Man har diskuterat om sambandet mellan utbildning och ideellt arbete delvis skulle kunna förklaras av de krav på utbildning som ideella organisationer ställer på dem som arbetar ideellt. Därmed skulle en tilltagande professionalisering av det ideella arbetet bidra till att stänga ute personer med lägre utbildning. Även om det finns organisationer som kräver utbildning av dem som vill arbeta ideellt, tyder våra resultat på att sådana krav är måttligt utbredda. Sambandet mellan utbildning och ideellt arbete kan i stället knyta an till ett *klasstema* som i så fall också skulle förklara sambandet mellan högre inkomst och ideellt arbete. De faktorer vi ringat in knyter direkt an till de viktiga perspektiv som inbegriper resurser och socialt kapital som vi presenterade inledningsvis. Vi ser här konturerna av hur vissa grupper har lättare att få tillgång till resurser, både för att kunna påverka men också för att genomföra livsprojekt.

Ytterligare ett tydligt mönster är, som vi redan sett, sambandet mellan det egna ideella arbetet och föräldrars engagemang. Det pekar på att *ideellt engagemang går i arv*. Människor får en handlingsberedskap, fostras in i sådana synsätt och sammanhang som inkluderar dem i civilsamhället. Dessutom tar de över en förståelse av samhället och ett aktivt medborgarskap som inbegriper att man är ideellt engagerad. I det sistnämnda ligger också ofta en dimension av förpliktelser.

Ser man till vilka organisationstyper som samlar ideellt engagerade kännetecknas alltså det svens-

ka civilsamhället inte av ett *politiskt engagemang*. Det är dock väsentligt att närma sig det ideella engagemanget på ett mer nyanserat sätt än bara att dela in det i organisationstyper. Gränserna mellan sociala insatser, politiskt engagemang och fritidssysselsättningar kan inte entydigt dras mellan organisationstyper utan snarare inom organisationer. Ett exempel är idrottsrörelsen som också rymmer ett stort mått av sociala insatser och som i kraft av sin storlek får politiskt genomslag. Även politiska och sociala intressen formuleras och formeras inom andra organisationer än de med uttalade politiska ambitioner. Organisationerna i det svenska civilsamhället är i denna mening mångtydiga, vilket innebär

att även organisationer utan en direkt politisk framtoning kan formera politiska opinioner. Detta är viktigt att uppmärksamma, inte minst då det ideella engagemanget och ideella organisationer ibland uppfattas som apolitiska och det civila samhället som en gemensam medborgerlig arena bortom partipolitiken.

Lars Svedberg
Professor
Ersta Sköndal Högskola
lars.svedberg@esh.se

PASSIONENS (SJÄLV)EXPLOATERING – DRÖMMEN OM EN KONSTNÄRLIG YRKESKARRIÄR

Marita Flisbäck, docent, Göteborgs universitet

En konstnär är en som FORTSÄTTER
Ta vara på svagheterna, förvalta dem
Övervinna mig själv
för att vara mig själv
Det självklara, tillfälliga och ändå lagbundna

Kennet Klemets, 2005

”En konstnär är en som fortsätter”, så säger uttrycket som Kennet Klemets placerar i sin diktsamling *Accelerator*, där han fångar upplevelsen av en snabbt föränderlig tillvaro fylld av ständiga uppbrott. I flyktigheten förefaller diktjagets konstnärliga arbete bli ett sätt att finna stabilitet och motverka det undflyende. Att fortsätta uttrycka sig konstnärligt gör det möjligt att få syn på sig själv, påpekar Klemets, att helt enkelt: ”vara sig själv”, genom att ”övervinna sig själv”. Men för den som drömmer om en konstnärlig yrkeskarriär räcker det inte med att bara övervinna sig själv. Även osäkra arbetsförhållanden, uppkomna genom hård konkurrens om ekonomiska resurser, måste bemästras.

I denna text har jag som avsikt att diskutera mötet mellan enskildas vilja att uttrycka sig konstnärligt och de villkor inom konstnärliga yrkesfält som sätter upp gränser för ett sådant förverkligande.² I det sammanhanget argumenterar jag för att drömmen om en konstnärlig yrkeskarriär kan förverkligas genom att en passion utvecklas för konst, med en väsentlig tro på att det framtida kommer bli annorlunda än det nuvarande. Frågan är dock vilka eventuella kostnader en sådan passion för arbete kan få.

Några utgångspunkter för diskussionen – begrepp och material

Ett grundläggande antagande i denna text är att arbete är en praktik i livet som är existenti-

ellt avgörande. Genom arbete formas identitet och självrespekt, status och syn på vår omvärld (Ulfdotter Eriksson & Flisbäck 2011; Sennett 2012). I arbetets praktiker förstår vi hur redskap och material kan utnyttjas och kommer på så vis underfund med tingens meningssammanhang, liksom hur vi ska förhålla oss till andra människor och vår omgivande livsmiljö (Heidegger 1992:148). De meningsaspekter vi tillskriver arbete kan handla om överlevnad, hantverkets egenvärde, eller ett handlade med moraliska eller politiska syften (Arendt 1998:33).

I vissa fall – som kan tyckas privilegierade – kan arbete vara förknippat med det som anses vara bland det mest meningsfyllda i tillvaron (Flisbäck 2006). Ur ett sådant perspektiv kan kanske konstnärliga arbeten betraktas som drömyrken, där det som lockar främst handlar om en *inre belöning* i form av kreativitet, självutveckling och självständighet i arbetets utförande (Witt 2004. Jfr Gardell 1976). Men samtidigt kan ett förhållningssätt där arbetet betraktas som så avgörande i det egna livet ge en sårbarhet. Drömmen om att få vara konstnärligt verksam kan medföra en beredskap inför att offra exempelvis fritid, nära relationer eller materiell trygghet. Därför har jag här valt att diskutera viljan till konstnärligt arbete i termer av en *passion* för att på så vis synliggöra att arbetet inte bara är en lustfylld aktivitet, utan också – som den etymologiska betydelsen av ordet anger – handlar om

2 Diskussionerna i denna text baseras på perspektiv och tankegångar som jag utvecklar i boken: När livet går bort, när livet kommer till. Existenssociologiska betraktelser av konstnärligt arbete, familjebildning och anhörigförlust (Flisbäck 2014).

en lidelse.³ Med ordet passion vill jag dessutom försöka att fånga *relationen mellan* yrkesfältets *yttre villkor* och individens *inre längtan* efter att använda sitt kreativa instrument. En tanke är att passionen för konstnärligt arbete kan leda till en beredskap inför att exponera sig för otrygga anställningar, omfattande arbetsinsatser och kortvariga uppdrag, liksom svårigheter att få ihop sin vardag med vidare livsplaner.

Viljan att göra vardagen så innehållsrik som möjligt kan alltså vara en drivkraft till varför man ger sig in på en konstnärlig bana. Så har det varit för sex kvinnor, som jag haft möjlighet att följa mellan åren 1999 och 2012. Kvinnorna, som är födda mellan 1974 och 1977, har jag intervjuat vid sju tillfällen. Vid första samtalet var de studenter vid en högskoleförberedande konstskola, som jag kallat *Ögärdets konstskola*, där jag utförde en etnografi (i form av deltagande observation, bandade och obandade intervjuer med studenter, lärare, skolläring). Efterhand valde jag att rikta huvudfokus mot dessa sex kvinnors drömmar om en konstnärlig yrkeskarriär.

Vad jag då ville förstå var den betydelse som skilda sociala bakgrunder och kapital kan komma att ha för den som ger sig in på en osäker yrkesbana (Flisbäck 2006). Från början speglade nämligen kvinnornas sociala situation ett kvalitativt spektrum av olika kapitaltillgångar; såväl *ekonomiska*, *kulturella* som *sociala* (Bourdieu 2004). Under de år jag intervjuat kvinnorna har

jag kunnat se hur de tagit in på skilda yrkesvägar, investerat och ackumulerat sina kapitaltillgångar på olika sätt, fått olika utrymme för kreativt skapande och för verksamheter inom andra livssfärer, som exempelvis familjen. Syftet med denna socialbiografiska metod (Douglas 2010:24, Flisbäck 2014), är att – istället för att betona könsskillnader genom att jämföra kvinnor och män – inrikta analysen mot skillnader *inom* gruppen kvinnor, samt de skillnader som utvecklas över tid *inom* samma subjekt (jfr Braiddotti 1994).⁴

När jag i den fortsatta delen av texten illustrerar hur enskildas vägar utformas i mötet med konstfältets villkor hämtar jag några exempel från fyra av de sex intervjuade kvinnorna. När jag diskuterar fältets villkor bygger jag det resonemanget i huvudsak från Konstnärsnämndens utredning om konstnärers arbetsliv och inkomstförhållanden, som utfördes under åren 2009 och 2010. Denna undersökning, där jag anlätades som utredare, är den största empiriska studien som genomförts av området i Sverige. Studiens huvudmaterial bygger på registerdata från Statistiska Centralbyrån (SCB) och omfattande drygt 21 000 professionellt verksamma konstnärer inom *olika* konstområden (musik, film, ord, dans, teater, musikal och bild- och form).⁵ Även om jag i uppdraget för Konstnärsnämnden studerade *olika* konstområden, så är det bild- och formkonstnärer som jag främst ägnat mig åt i min egen forskning. Det är också detta konstområde som jag här främst ägnar min diskussion åt.

3 Det etymologiska ursprunget i ordet passion återfinns i latinets "pati" som betyder "lida", liksom i grekiskans "pathos", som betyder lidelse.

4 Detta kvalitativa material har utgjort en empirisk del i forskningsprojektet: Konstnärliga karriärval och familjebildning, som finansierats av Vetenskapsrådet (diarienummer: 2008-1304). Projektets huvudsakliga syfte har varit att förstå och förklara de selektionsprocesser som påverkar konstnärers etableringsprocesser, med särskilt tonvikt förlagt vid familjelivets inverkan.

5 En annan del av undersökningen byggde på ett material som samlats in via en postenkät, bestående av ett urval av de 21 185 personer som utgjorde basen för den tidigare nämnda undersökningen. Enkäten sändes till 3500 konstnärer. Det var 1444 personer som inkom med svar, vilket motsvarar en svarfrekvens på 42 procent.

Konstnärskapet – ett drömyrke eller riskyrke?

Vid sidan om inre belöningar kan naturligtvis den konstnärliga karriärens yttre belöningar verka lockade, i form av exempelvis brett erkännande eller omfattande ekonomisk ersättning. Men här bör det påpekas att det är ytterst få aktörer som blir uppmärksammande i bredare lager eller som erhåller några betydande inkomster. I forskningen har det konstnärliga yrkesfältet därför kallats för en ”star economy”, vilket betyder att en liten elit får ta del av merparten av verksamhetsfältets resurser, medan det stora flertalet delar på resterande smulor (Jansson & Power 2008). För de allra flesta är kreativa yrkesbanor med andra ord riskabla projekt. Trots omfattande investeringar i utbildningskapital har konstnärer generellt låga inkomster (Konstnärsnämnden 2010, 2011).

Sett till alla konstområden så har två tredjedelar av de konstnärligt verksamma i Sverige en utbildning som omfattar minst tre års högskolestudier. I befolkningen generellt gäller det för var tredje person (Konstnärsnämnden 2010). Ser vi till anställningsförhållanden så har cirka hälften av yrkesutövarna en tillsvidareanställning på heltid eller deltid (Konstnärsnämnden 2011), medan cirka 85 procent av samtliga anställda på den svenska arbetsmarknaden har en tillsvidareanställning (Larsson 2011). Särskilt prekärt förefaller bild- och formområdet, alltså det konstområde som jag i denna text fokuserar. Bland dessa konstnärer är medianinkomsten 40 procent under den svenska befolkningens och för merparten handlar det här inte om anställningar, utan om att bedriva egen näringsverksamhet. Till största del sker detta företagande i form av en enskild firma, vilket innebär att verksamheten drivs av en person som själv är ekonomiskt ansvarig för avtal och skulder (Forsman 2008; Konstnärsnämnden 2010, 2011).

Men riskerna med konstnärliga yrkesbanor är inte bara ekonomiska. Arbetet ställer stora krav på individens nyskapande och idériakedom, att hon eller han kan forma sina egna arbetstillfällen inom ett fält där karriärvägarna ofta är dolda. Yrkesverksamheten kan dessutom vara svår att skilja från övriga livssfärer och kräver en kontinuerlig investering av tid. Till stor del används också den personliga erfarenheten som

instrument (Flisbäck 2006). Kanske kan det konstnärliga arbetslivet betraktas som ett pionjärområde för det Michael Allvin och hans kollegor (2006) kallat för *gränslöst arbete*, alltså en situation där det är upp till den enskilde att själv planera, lägga upp och utföra arbetsuppgifter och där gränserna mellan arbete och privatliv blir godtyckliga (Flisbäck & Lund 2010). I detta individualiserade arbetsliv ökar egenanställningar och efterfrågan på en arbetskraft som kan acceptera tidsbegränsade anställningar, ”flexibla” arbetstider och är beredd att röra sig mellan olika geografiska platser – alltså liknande villkor som konstnärer under lång tid haft att hantera (jfr Winell-Garvén 2005).

Konstnärer ur ett arbetsvetenskapligt perspektiv

Anders Forsman (2008), som är ekonomisk historiker, har uppskattat att konstproducenter utgör cirka 1 procent av arbetskraften i Sverige. Sett ur detta perspektiv kan naturligtvis frågan ställas varför gruppen är intressant att studera överhuvudtaget. Som jag ser bör intresset för konstnärliga yrkesverksamheter inte främst motiveras kvantitativt – även om flera undersökningar vittnar om att antalet utövare i Sverige, liksom i flera västerländska länder, ökat de senaste decennierna (Menger 2006; Heian, Løyland & Mangset 2008; National Endowment for the Arts 2008). Konstproducenter och verksamma inom kreativa yrkesfält är främst intressanta eftersom de kan sägas infånga något typiskt för samtiden, som just berör frågor om arbetslivets individualisering, företagande, kreativitet och självutveckling.

Ett exempel på de konstnärliga yrkesområdets aktualitet är att forskare, i spåren av Daniel Bells (1974) idéer, hävdar att vi allt mer konsumerar *upplevelser* och *estetiska uttryck* i de tjänster och produkter vi köper. De har talat om en ”kulturalisering” av samhällsekonomin, vilket bidragit till att kreativa och estetiska kompetenser blivit mer eftertraktade resurser i arbetslivet (Ziehe 1993; Featherstone 1994; Sennett 1999; Bauman 2002). Den amerikanske forskaren Richard Florida (2006) argumenterar för att detta lett fram till en omvandling av västerländska samhällens klasstruktur. Enligt Florida utgörs den dominerande klassen numera av en så kallad *kreativ klass*, en *heterogen* grupp som innefattar

såväl konstproducenter, kulturentreprenörer, arkitekter, designer, som ingenjörer och forskare. Gemensamt för gruppen är dock att de alla försörjer sig på sin kreativitet och förenas i ett yrkesdrivet ”ethos”, där viljan till kreativt arbete är viktigare än både hög lön och lojalitet till uppdragsgivare och kollegor.

Att kunskap om konst, design och reklam alltmer blivit bli en resurs i arbetslivet skulle kunna vara en av orsakerna till att antalet utbildade och verksamma inom kreativa sektorer tilltagit i flera västerländska länder de senaste decennierna. Ser vi till gruppen verksamma inom gruppen bild- och formkonstnärer i Sverige så har antalet fördubblats sedan 1960-talet (Melldahl 2012). Men kanske står förklaringen snarare att finna i en samhällstendens om vikten av att söka självutveckling och förverkliga individuella drömmar – ett påbud om att vara autentisk, eller ”att vara sig själv”, som socialpsykologen Emma Engdahl (2009) uttryckt det. I detta sammanhang skulle då drömmen om en konstnärlig yrkeskarriär falla väl på plats (Jfr Giddens 1991).

En annan aspekt, som gör att kreativ verksamhet tilldragit sig ett särskilt intresse på senare tid, är att politiker i fler europeiska länder framhållit vikten av företagande och *entreprenörskap*. Både så kallade *kreativa entreprenörer* och *kreativa industrier* har framhållits som en motor i samhällsekonomin, som en lösning bort från både arbetslöshet och ojämlikhet (McRobbie 2004; Brouillette 2008). Sett ur detta perspektiv skulle man kanske kunna säga att konstnärer framstår som ett drömyrke inte bara ur ett individperspektiv, utan också ur ett samhällsperspektiv; som idealtypen för den självutvecklande entreprenören.

Samtidigt så innebär självanställningar ekonomiska och sociala risker. Oregelbundna eller låga inkomster ger en svag ställning i de sociala trygghetssystemen, vilket påverkar inkomsttryggheten vid exempelvis sjukdom, pension eller föräldraledighet (SOU 2003:21; Konstnärsnämnden 2011). Snarare än att tillhöra en kreativ klass, utgör kanske kreativt yrkesverksamma därför vad ekonomen Guy Standing (2011) kallat för ett *prekariat*, det vill

säga sociala grupper som befinner sig i arbetsmarknadens periferi, bortom all inkomst- eller anställningstrygghet och som Standing ser kan tänkas utgöra en ny global klass. Jag återkommer till frågan i slutet av texten. Vad jag här vill ha sagt är att studier av kreativt yrkesverksamma kan erbjuda ett intressant jämförelsematerial vid diskussioner av såväl ett arbetsliv i omvandling som av en förändrad klasstruktur.

Några empiriska illustrationer – Arbete av kärlek och vilja

Om det stämmer att studier av konstnärliga yrkesområden erbjuder intressanta empiriska jämförelsematerial för analyser av arbetsmarknadens och klassamhällets strukturomvandlingar så är det väsentligt att dessa studier behandlar såväl för- som nackdelar inom yrkesfältet. Som jag ser det bör vi undvika både idealisering och demonisering av den konstnärliga yrkesverksamheten. Som tidigare nämnts handlar de positiva aspekterna många gånger om en hängivenhet inför arbetspraktiken. De kvinnor som jag intervjuat sedan 1999 har sagt att det konstnärliga arbetet är något av det roligaste som de vet.

En av de intervjuade kvinnorna: *Johanna*, som idag är konsthantverkare och egenföretagare, berättade då hon var student vid en konsthögskola att hennes vilja att gå den konstnärliga vägen handlat om att söka livskvalitet: ”Jag bestämde mig tidigt, jag vill inte ha ett jobb där jag sliter ut mig, går in i väggen – det är inte livskvalitet!”, sa hon år 2004. Trots att Johanna idag tillhör fåtalet, som kan försörja sig på sitt konstnärliga arbete och inte har kompletteringsarbete, så har hon betonat att hon gärna lägger ännu mer tid på sin konstnärliga verksamhet: ”Jag tycker mitt jobb är kul. Jag vill jobba mer. Jag vill ha mer tid för kreativt arbete!” (2012). Försöken att ”frigöra mer tid för kreativ verksamhet” (2012), har för Johannas del handlat om att bygga en verkstad i anslutning till hemmet. På så vis ska tid kunna utvinnas genom fysisk närhet till både ateljé och tvättstuga.

Att uttrycka en sådan stark vilja att arbeta, som Johanna beskriver, är många gånger förbunden med en stark *yrkesidentitet*, vilket betyder att det konstnärliga arbetet utgör en stor del av det individen identifierar sig med (se t.ex. Aurell

2001; Ulfdotter Eriksson & Flisbäck 2011). En sådan identifieringsprocess kan ha utvecklas under lång tid, ibland redan under barn- eller ungdomstiden (Flisbäck 2006). *Jessica*, en annan av de intervjuade kvinnorna, kommer från en familj där konstnärlig verksamhet utgjort en större del av vardagen. När Jessica växte upp var hennes pappa grafisk designer och mamman ägnade sig åt textil konst.

Under de år jag träffat Jessica har hon i intervjuer poängterat hur den konstnärliga verksamheten varit en stor del av den hon ser sig som och – i likhet med Johanna – sagt att det är den praktik som hon helst vill ägna sin tid åt. Efter ett flertal studieår vid olika konstutbildningar kom hon att flytta till London, där hon haft ateljé vid sidan av arbete i Londons kollektivtrafik. Efter ett par år erbjöd kollektivtrafikföretaget Jessica att på betald arbetstid vidareutbilda sig till tågförare. Efter utbildningen skulle hennes lön fyrdubblas. Jessica säger att hon därför inte kunde tacka nej till erbjudandet, särskilt inte eftersom hon har två barn och en partner som är beroende av hennes försörjning. I en intervju år 2012 hävdar hon dock att trots all tid hon investerat i tågförarutbildningen, så: ”Jag ser mig fortfarande som att jag är konstnär. Jag vill inte ge upp den tanken och tänka: ’Nej, men nu är jag tågförare och inte konstnär.’” Jessicas yrkesidentitet är med andra ord fortfarande förankrad i konstnärligt arbete, troligtvis eftersom hon under så lång tid ingått i konstnärliga praktiker och tagit del av konstfältets värdesystem.

En stark yrkesidentitet kan tillsammans med kärleken till arbetspraktiken sporra till omfattande arbetsinsatser även inom en sektor där konkurrensen om arbete och ekonomiska resurser är hård. Som vi såg inledningsvis kan en konstnär definieras som den som alltid ”forsätter”. En sådan vilja till att fortsätta, trots dåliga odds, kan dessutom förstärkas av att det inom konstnärliga yrkesfält, enligt flera forskare (se t.ex. Becker 1982; Bourdieu 2000; Edström 2008; Edling & Börjesson 2008; Miscevic 2014), finns en avgörande meritokratisk tro om att enskild begåvning eller stark vilja alltid ger

utdelning. I mina studier har jag benämnt detta för en *viljeideologi* (Flisbäck 2006, 2014).

Exempel på hur viljeideologin kunde ta sig uttryck då kvinnorna stod i början av sin bana går att finna i intervjuerna med *Lena*. I den första intervjun år 1999 berättade Lena att hon tänkte sig en framtid inom design- eller reklambranschen. Hon sa att möjligheterna till framtida sysselsättning kunde vara begränsade, men samtidigt påpekade hon att ”sådana här projektanställningar ökar ju hela tiden i samhället, så jag tror det kommer att fungera, men jag måste nog arbeta djävligt hårt” (1999). I projektanställningarna såg alltså Lena mer chanser än risker. Möjligheterna föreföll dock villkoras av hårt arbete.

Viljeideologin kan göra att framtidshoppet inte överges bland dem som står i början av sin bana. Troligtvis är en sådan tro till och med en förutsättning för att över huvud taget ge sig in i osäkra branscher (jfr Sennett 1999). Men viljeideologin kan också ge upphov till en sårbarhet för exploatering och bidra till att den som befinner sig i karriärens inledningsskede är beredd att lägga ner många arbetstimmar på sin konstnärliga verksamhet. I likhet med Lena berättade de kvinnor som jag intervjuat vid de första samtalen att de var beredda att offra mycket vad gällde levnadsstandard och materiell grundtrygghet för att få arbeta kreativt. Samtidigt tänkte de att en sådan materiell knapphet inte skulle gälla för evigt. Exempelvis sa *Eva*, som år 1999 tänkte sig en framtid som fri konstnär, att: ”Jag oroar mig inte inför framtiden”. Visst kunde det vara besvärligt att inte ha pengar, men hon underströk ”att det inte riktigt ska vara så i framtiden” (1999).

Att möta fältets villkor

Att få lyssna till de intervjuade kvinnornas förväntningar och förhoppningar om framtiden har gjort det särskilt intressant att följa dem över tid och ta del av hur de också möter villkoren inom olika kreativa sektorer. När det gällde Lena så antogs hon efter studierna vid Ögärdets konstskola vid ytterligare ett par konstnärliga utbildningar. Men hon bytte delvis bana och inriktade sig nu på studier inom grafik, animation och design för multimedia. Efter dessa utbild-

ningar har Lena sedan haft olika arbeten inom den kreativa verksamhetssektorn, som främst handlat om tidsbegränsade, kortvariga projekt. I några månader arbetade hon med vinjettgrafik för ett tv-produktionsbolag. Om de anställdas situation sa Lena att "alla bevakar sin plats så himla mycket. För kommer det någon som kanske har mer talang, eller verkar mer lovande, så är det himla lätt att konkurrera ut varandra" (2001).

Vad Lena beskrev var alltså en konkurrenssituation bland de anställda som gjorde det svårt både för henne och för de andra att tro på att arbetsinsatsen vid produktionsbolaget skulle bli långvarig. Efter ytterligare några kortvariga projektanställningar och sökande efter nya jobb bestämde sig Lena att ringa till ett mindre multimedieföretag, med cirka 15 anställda, och erbjuda sig att arbeta som praktikant. Företaget tackade ja till erbjudandet och efter ett tag fick Lena en fast tjänst som redaktör och handledare för en välbesökt webbspelplats för ungdomar. År 2003 berättade Lena för mig att hon trivdes med såväl arbetskamrater som arbetsuppgifter.

Även om Lena trivdes på det mindre webbföretaget valde hon efter något år att lämna det för att studera journalistik, bland annat vid ett college i USA. Efter en termin avbröts dock studierna i USA när Lena kontaktades av en spelstudio i Sverige som ville rekrytera henne. Anställningen lockade dels för att arbetsuppgifter var varierade och dels för att företaget var väl ansett inom Lenas bransch. Företaget betraktades, enligt Lena, som ett framgångsföretag som expanderande snabbt. Då Lena började fanns 200 anställda vid spelstudion. Efter ett halvår hade antalet anställda ökat med 25 procent. Som kvinna tillhörde Lena en minoritet, ca 10 procent var kvinnor, en andel som tycks återspegla könsfördelningen av de verksamma inom spelbranschen i Sverige generellt (Backlund 2011).

Trots att anställningen vid spelstudion inte varade i mer än ett halvår, så har Lena i flera intervjuer återkommit till denna period. Tjänsten krävde, enligt Lena, omfattande arbetsinsatser och hon utvecklade flera stressymptom, bland

annat i form av minnesluckor och genom att hon alltmer avvecklade sitt privata umgänge. Situationen likande den hon tidigare beskrivit vid tv-produktionsbolaget: Det fanns utbredd konkurrens mellan de anställda. Osäkerheten hade sin grund i att ingen tycktes veta vem som hade en framtid inom företaget.

Den känsla av osäkerhet som Lena sa sig ha upplevt i miljön, blev reellt påtaglig när hon en dag, utan förvarning, kallades till ett möte med sin chef som berättade att provanställningen upphörde med omedelbar verkan. Detta skedde två dagar innan Lenas provanställning skulle övergå till en tillsvidareanställning. Trots den utbredda osäkerhet hon tyckt sig upplevt bland de anställda blev Lena förvånad eftersom hon nyligen beviljats några kommande semesterdagar. Personalchefen, som också var med vid mötet, hjälpte Lena ut genom en sidoutgång så att hon inte skulle möta de andra kollegorna, som hon säger: "med gråten i halsen" (2009). Nedan beskriver Lena tillfället:

Chefen sa: 'Vi ser helst att du går idag'. Det var som i en amerikansk film: Man tar sin planta och sina pärmor. De plockade av mig passerkortet ... och det var nästan som att jag kände mig kriminell, fast jag hade gjort allt för dem. Jag fick inte gå tillbaka till min dator, där jag hade mina saker, glasögon, prylar. Min HR-chef sa: 'Jag hämtar dina saker' och 'vi tar den här utgången'. Lena, 2009

Lena återger en upplevelse av att ha "gjort allt" för spelstudion. Men den kraft och lojalitet som hon investerat i sitt arbete motsvarades inte av att företaget gav henne en framtid. Det så kallade psykologiska kontraktet bröts, det vill säga den informella tillit som individen känner inför att hon även i morgon kommer vara delaktig i arbetsplatsens sysslor, samt att insatser och belöningar mellan anställd och arbetsgivare är någotsånär ömsesidiga (Isaksson 2001).

En vardag med passion för konst

Tidigare hävdade jag att konstproducenter utgör en liten del – knappt en procent – av arbeidskraften. Om det kreativa fältet utvidgas till att även inkludera vad som brukar kallas kulturella och kreativa näringar beräknas de versamma

utgöra ca cirka tre procent av arbetskraften i Sverige, eller ungefär 150 000 personer (The Economy of Culture in Europe 2006; Sternö & Nielsén 2012). Denna sektor omfattar, förutom konstproducenter, även verksamma inom reklam, arkitektur, biblioteks- och museiverksamhet, eller media – alltså den bransch vars villkor Lena kommit att möta. Även om tillsvidareanställningar förekommer mer ofta inom kulturella och kreativa näringar än inom konstnärliga yrkesfält, så pekar utredningar på att eget företagande och tidsbegränsade anställningar är betydligt vanligare inom denna sektor än vad som gäller det europeiska arbetslivet i övrigt. Samtidigt hävdas att sektorn är ett av de områden i Europa där tillväxten är som störst (The Economy of Culture in Europe 2006).⁶

Det spelföretag där Lena vistades i nästan sex månader kan kanske ur ett ekonomiskt perspektiv sägas representera en framgångsbransch. Men Lenas berättelser väcker tankar om vilka arbetsvillkor och vilken arbetsmiljö vi kan tänkas ”få på köpet” när den så kallade kreativa industrin framhålls som en framtidssektor, eller i de fall då kreativt arbete ses som en väg som leder till fler arbeten under föreskriften att slå mynt av sin kreativitet är att få ett ”drömjobb” (McRobbie 2004; Brouillette 2008).

De andra kvinnorna, som jag intervjuat, har genom åren vittnat om liknande erfarenheter som Lena. Eva, som i början av sin bana ville bli fri konstnär, sökte vid en handfull tillfällen till landets högskolor i Fri konst där konkurrensen bland de sökande är stor. Kungliga Konsthögskolan i Stockholm har exempelvis varje år över 800 personer som lämnar in arbetsprover för att få tillträde till en av utbildningens 25 platser. Då Eva inte antogs uppkom istället idén att arbeta som galleriassistent, vilket hon beskrev som ett led i att bilda sig och att nå kunskap om den mest aktuella konsten.

I arbetet som galleriassistent har Eva en mängd olika arbetsuppgifter, allt från kundkontakter, sköta webbsidan och förbereda vernissage och representationsmiddagar. Enligt Eva är hennes arbete dåligt betalt och ibland arbetar hon mer än fyrtio timmar i veckan utan övertidsersättning. Men belöningen är, säger Eva, att hon få ägna sin tid åt sin passion för konst. I vardagen får Eva möta några av världens mest erkända konstnärer.

Vad som hände Eva vid hennes första anställning vid ett samtidsgalleri illustrerar att även konstfältets så kallade *stödpersonal*, som den amerikanske sociologen Howard Becker (1982) kallat det, omfattas av den kreativa sektorns närvaro av osäkerhet i form av hot om ständiga uppbrott. Arbetsinsatsen fick ett liknande slut som för Lena, även om Eva hade arbetat på galleriet en längre tid. Efter ett år blev hon, dagen före julafton, uppsagd via e-post av sin chef. Om det inträffade sa Eva att hon tyckte det var ”jobbigt” eftersom hon ”gett så mycket, och varit med och för andra” (2009).

Avslutning – Kreativ klass eller passionerat prekariat?

Den känsla som Lena och Eva byggt upp under sina utbildningsår om vad som är rimligt att förvänta sig av framtiden har inte riktigt motsvarat den verklighet de senare mött. I viss mån har viljeideologin krackelerat. Samtidigt understryker de fortfarande stor glädje i att få använda sin kreativitet i arbetet och att deras olika konstnärliga kompetenser faktiskt går att omsätta i arbetslivet. Men hur ska vi då förstå deras förhållande till sitt arbete och de villkor de mött? Hur kan deras sociala situation bäst begreppsliggöras? Tillhör de en kreativ klass, eller utgör de ett prekariat, eller ska de kanske bäst benämnas som ett *passionerat* prekariat?

När Standing (2011) pekar ut prekariatet som en ny social klass poängterar han att gruppen inte är enhetlig. Inom klassen ryms högutbildade kulturarbetare, det vill säga grupper som har

6 År 2006 var cirka en tredjedel av alla verksamma inom sektorn egna företagare, att jämföra med resten av EU där det gällde knappt 15 procent (The Economy of Culture in Europe 2006: 91).

stora mängder kulturella kapital, men som är ekonomiskt utsatta. Samtidigt ryms även grupper vilka har inga kapital alls, såsom papperslösa som lever mer i en total uppgivenhet. Medan vissa grupper i prekariatet kan uppleva *status-frustration*, eftersom skillnaden är stor mellan det erkännande de förväntat sig i framtiden och den verklighet de faktiskt mött, har andra grupper aldrig haft några resurser som gjort att de kunnat tro på en bättre framtid. Gemensamt för prekariatet är dock att alla inom klassen delar ”en osäker tillvaro som livets normaltillstånd” (Standing 2012:192).

Vad Standing beskriver kan med andra ord ges en vidare existentiell innebörd än den summa pengar som erhålls för arbetsinsatserna. Medlemmar inom prekariatet lever med en slags existentiell stress, som uppkommer till följd av godtyckliga uppsägningar och en ständig jakt efter nytt arbete där man tvingats leva med påbudet: Snart är det dags att bryta upp, snart är det dags ge sig av!

Verksamheten inom en kreativ sektor kan sägas dela prekariatets existentiella stress eller sårbarheten i att leva i osäkerhet och knapphet i materiella resurser. Samtidigt så skiljer sig villkoren avsevärt genom att kreativa kompetenser faktisk tillskrivs ett betydligt värde i samhället. Florida (2006) menar ju till och med att den kreativa klassen tillhör de mest inflytelserika grupperna i samhället.⁷

Men även Florida ser att den kreativa klassen lever med existentiella dilemman knutna till deras arbete. Dessa handlar dock om att tiden – trots långa arbetsdagar – inte räcker till för allt det utvecklande och lustfyllda arbete som de vill göra. Liknande förhållningssätt kunde vi finna hos Johanna som vill ha mer tid för sitt konstnärliga arbete. För dem Standing (2011) beskriver prekariat blir däremot arbetsdagarna långa därför att de hela tiden måste jaga nya påhugg, eller

för att de måste ha flera jobb då ersättningen för arbetet är så liten.

Även om kreativt yrkesverksamma således har likheter med både vad som beskrivs som en kreativ klass och ett prekariat, så bör deras sociala position ses som specifik. Sociologen Pierre Bourdieu (2000) har hävdat att konstproducenter på samma gång tillhör klassamhällets *dominerade* och *dominerande* grupper. Många gånger har de en svag ställning på arbetsmarknaden (och därmed också i relation till de sociala trygghetssystemen), samtidigt som de har en anseende makt över samhällets idéer och representationer. Enligt min mening ger denna tvetydiga makt- och resursposition, tillsammans med det faktum att kreativt yrkesverksamma ofta tillskrivs sitt arbete ett stort inre värde, upphov till en specifik form av exploatering, eller bättre uttryckt: *självexploatering*.

Om det fanns en kärlek till den konstnärliga arbetspraktiken inledningsvis så formas i mötet med verksamhetsfältets villkor en passion, ett förhållningssätt där man i nuet accepterar – och därmed reproducerar – de osäkra och krävande villkor som erbjuds. Detta sker med en tanke om att framtiden ska bli något annat än det nuvarande – att framtiden ska kunna erbjuda mer tid för självutveckling. För som Kennet Klemets ger uttryck för i den dikt jag citerade inledningsvis: *En konstnär är ju en som fortsätter, tar vara på svagheterna och förvaltar dem*, kanske med en tanke om att det kommande ska kunna ge mer tid för det där älskade arbetet.

Marita Flisbäck

Docent

Göteborgs universitet

marita.flisback@socav.gu.se

7 I allmänhet har också de, som ger sig in på en konstnärlig bana i Sverige, en privilegierad klassbakgrund, med stabila familjenätverk som ger dem ett både ekonomiskt, socialt och kulturellt startkapital i början av sina karriärer (Gustavsson m.fl. 2012).

Referenser

- Allvin, Michael, Aronsson Gunnar, Hagström, Tom, Johansson, Gunn & Lundberg, Ulf (2006). *Gränslöst arbete. Socialpsykologiska perspektiv på det nya arbetslivet*. Malmö: Liber.
- Arendt, Hannah (1998). *Människans villkor. Vita activa*. Göteborg: Daidalos.
- Aurell, Marie (2001). *Arbete och identitet. Om hur städare blir städare*. Linköping: Linköpings studies in arts and science.
- Backlund, Per, Berg Marklund, Björn, Björkvall Karin, Sydow Ann-Sofie, Wilhelmsson Ulf (2011). *SpoKK. Spelproduktion och kompetenskraven. Undersökning av spelindustrin utförd oktober 2010 – januari 2011*. Rapport, Högskolan i Skövde.
- Bauman, Zygmunt (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Becker, Howard S. (1982). *Art worlds*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Bell, Daniel (1974). *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting*. London: Heinemann.
- Bourdieu, Pierre (1992/2000). *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre (2004). *Distinction. A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge.
- Braidotti, Rosi (1994). *Nomadic subjects. Embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Columbia University Press.
- Brouillette, Sarah (2008). Contemporary literature, post-industrial capital, and the UK creative industries. *Literature Compass* 5(1), s. 122-133.
- Douglas, Jack D. (1977/2010). Existential sociology. I: Douglas, Jack D. & Johnson, John M. (red.). *Existential sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edling, Marta & Börjesson, Mikael (2008). Om frihet, begåvning och karismatiskt lärande i den högre konstnärliga utbildningen, *Praktiske Grunde. Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, 1, s. 66–83.
- Edström, Ann-Mari (2008). *Learning in visual art practice*. Department of Education Lund University.
- Engdahl, Emma (2009). *Konsten att vara sig själv*. Malmö: Liber.
- Featherstone, Mike (1994). Kultur, kropp och konsumtion. *Kultursociologiska texter i urval och översättning av Fredrik Miegel och Thomas Johansson*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Flisbäck, Marita (2006). *Att lära sig konstens regler. En sociologisk studie av osäkra framtidsinvesteringar*. Doktorsavhandling. Studies in Sociology No 30. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Flisbäck, Marita (2014). *När livet går bort, när livet kommer till. Existenssociologiska betraktelser av konstnärligt arbete, familjebildning och anhörigförlust*. Lund: Studentlitteratur.
- Flisbäck, Marita & Lund, Anna (2010). Konst- och kultursektorn. Ett pionjärområde för ett arbetsliv i omvandling? *Arbetsliv i omvandling* 2010:4, s. 1–13.
- Florida, Richard (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Göteborg: Daidalos.
- Forsman, Anders (2008). Konstnärspolitiska dilemman. I Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.), *KulturSverige 2009*. SweCult.
- Gardell, Bertil (1976). *Arbetsinnehåll och livskvalitet*. Stockholm: LO/Prisma.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gustavsson, Martin, Börjesson, Mikael, & Edling, Marta (2012). *Konstens omvända ekonomi. Tillgångar inom utbildningar och fält 1938–2008*. Göteborg: Daidalos.

- Heian Torvik, Mari, Løyland, Knut & Mangset, Per (2008). *Kunstnernes aktivitet, arbeids- og inntektsforhold, 2006*. Rapport nr 241, Revidert utgave 2008. Telemarksforskning-Bø.
- Heidegger, Martin (1927/1992). *Varat och tiden*. Bd.2. Göteborg: Daidalos.
- Isaksson, Kerstin (2001). *Tillit och psykologiska kontrakt i arbetslivet*. I: Aronsson, Gunnar & Karlsson, Jan. Ch. (red.): *Tillitens ansikten*. Lund: Studentlitteratur.
- Jansson, Johan & Power, Dominic (2008). *Leva på kultur. Preliminära resultat från en studie av kulturella näringar*. Uppsala universitet, Center for Research of Innovation and Industrial Dynamics. Research paper 2008:1.
- Konstnärsnämnden (2010). *Konstnärernas inkomster ur ett jämställdhetsperspektiv. Ekonomi, arbete och familjeliv*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Konstnärsnämnden (2011). *Konstnärernas inkomster, arbetsmarknad och försörjningsmönster med bilaga Konstnärernas sjukskrivningar, arbetsskador och pensioner*. Stockholm: Konstnärsnämnden.
- Klemets, Kennet (2005). *Accelerator*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- McRobbie, Angela (2004). Everyone is creative? I: Bennett, Tony. & De Silva, Elizabeth (red.). *Contemporary culture and everyday life*. Durham: Sociology Press, s. 186–202.
- Melldahl, Andreas (2012). Att definiera konstnärer. Subjektiva och objektiva gränsdragningar. I: Gustavsson, Martin, Börjesson, Mikael, & Edling, Marta (red.) *Konstens omvända ekonomi*. Göteborg: Daidalos. s. 143–161.
- Menger, Pierre-Michel (2006). Artistic labor markets: Contingent work, excess supply and occupational risk management. I: Ginsburgh, Victor A. & Throsby, David (red.) *Handbook of the economics of art and culture*, vol. 1. Amsterdam: Elsevier, s. 766–811.
- Miscevic, Danka (2014). *Bortom scenen. En sociologisk studie av frilansande skådespelares villkor*. Doktorsavhandling. Studies in Sociology No 57. Göteborg: Göteborgs universitet.
- National Endowment for the Arts (2008). *Artists in the workforce 1990-2005*. Research report #48.
- Sennett, Richard (1999). *När karaktären krackelerar*. Stockholm: Atlas.
- Sennett, Richard (2012). *Together. The Rituals, pleasures and politics of cooperation*. New Haven, CT: Yale University Press.
- SOU 2003:2. *Konstnärerna och trygghetssystemen. Betänkande från utredningen Konstnärerna och trygghetssystemen*. Stockholm: Fritzes.
- Standing, Guy (2011). *The precariat. The new dangerous class*. London: Bloomsbury.
- Standing, Guy (2012). Att definiera prekariatet, *Fronesis* 40–41, s. 189–197.
- Sternö, Joakim & Nielsen, Tobias (2012). *Kulturella och kreativa näringarna 2012. Statistik och jämförelser*. Stockholm: Volante
- The Economy of Culture in Europe (2006). *Study on the Economy of Culture in Europe*. 2006, Study prepared for the European Commission. KEA European Affairs.
- Ulfssdotter Eriksson, Ylva & Flisbäck, Marita (2011). *Yrkesstatus: Erfarenhet, identitet och erkännande*. Malmö: Liber.
- Winell-Garvén, Irène (2005). *Vägen till Parnassen. En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864–1939*. Göteborg: Göteborgs Studies in Sociology, No 25.
- Witt, Ann-Katrin (2004). *Konsthanterverkare, genus och omvänd ekonomi. Om hinder och möjligheter att agera på konsthanterverkets arena*. Lund: Faculty of Sociology, Lund University.
- Ziehe, Thomas (1993). *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

PANELSAMTAL: DET ÄLSKADE ARBETET 13 NOVEMBER 2014

Moderator: Niklas Cserhalmi, museichef Arbetets museum

Referat: Johanna Övling, Arbetets museum

Paneldeltagare:

Barbro Franckie (chef vid Statarmuseet i Skåne)

Gunilla C. Carlsson (vice ordförande i Kulturutskottet)

Lars Svedberg (professor vid Ersta Sköndal Högskola)

Niklas: När kom ni i kontakt med ideellt arbete för första gången och hur kändes det?

Gunilla: Det var nog när jag blev aktiv i fackföreningsrörelsen. Om jag inte ska gå tillbaka till när jag var medlem i en idrottsförening som ung, men framförallt var det när jag blev aktiv som förtroendevald i en fackföreningsrörelse. Jag tyckte det kändes spännande, men också att man får en möjlighet att växa som individ, tillsammans med andra, och möjligheten att vara med och påverka.

Niklas: Arbetets museum har ett fantastiskt uppdrag att arbeta mot de 1450 arbetslivsmuseerna runt om i landet. Utan arbetslivsmuseerna som lägger ner sitt ideella jobb på det industriella kulturarvet skulle vi ha en bråkdel av industriellt kulturarv kvar i Sverige mot vad vi har idag. Barbro, du var den första ordföranden för arbetslivsmuseernas samarbetsråd ArbetSam som bildades här på Arbetets museum 1998. Hur kändes det?

Barbro: Det var inte alls som jag tänkt mig, det var så mycket mer. Men det var i samband med uppdraget att få axla uppbyggnaden av Statarmuseet i Skåne som jag verkligen kom i kontakt med detta. Du hade fria arbetstider, jag förstod att du kan jobba hur mycket du vill. Ett viktigt ord när man arbetar med arbetslivsmuseer och kulturarv är trovärdighet. Det stora mötet var det som skedde med de ideella krafterna som slöt upp kring museet och som möjliggjorde det. Brist på pengar kompensades med i mitt fall ett gäng muskulösa härliga herrar.

Niklas: Lars, första gången du kom i kontakt med ideellt arbete?

Lars: Det var i barndomen. Det finns ett engagemang i familjen. En stabil arbetarklassbakgrund där man var medlem i Socialdemokratiska arbetarpartiet, Konsum och allt sånt, och sen började idrotten väldigt tidigt.

Niklas: Spelade det roll när du valde forskningsfält?

Lars: Absolut inte. Jag blev värvad in i forskningsämnet. Jag har den politiska bakgrunden att jag knappast trodde att det existerade ideellt arbete i Sverige. Det var en spännande utmaning just för att det inte var politiskt korrekt att tycka att det var bra med ideellt arbete, och sånt har jag alltid varit förtjust i.

Niklas: Vi har en timme på oss, det är bra att ha ett syfte på en panel. För Arbetets museum och det industriella kulturarvets del handlar det väl om att prata om verktyg där vi kan förmera det ideella arbetet, vaska fram verktyg och kunskap. För eldsjälarna handlar det väl om att vi vill fortsätta, man vill ha mer stöd, det ska vara ännu roligare, man ska få ännu större effekt. Något annat syfte, Barbro?

Barbro: Det är väl att hitta hjärtat i det hela, och samtidigt samordna det med det icke-ideella. När vi pratar arbetslivsmuseer så finns det en ideell kraft till, men också en ideell kraft från. Det är viktigt att bidra med idealitet i det att vi har en öppen famn mot medmänniskor som behöver en plats att återhämta sig, som är arbetsskadade eller har andra typer av funktionsuppsättningar. Det får vi ingen ersättning för, men det är ideellt arbete som görs inom en professionell verksamhet gentemot samhället i stort.

Niklas: För politikens del tänker jag ofta på kulturminister Bengt Göransson, som någon gång i en panel sa ”ställ inte politiker mot väggen utan visa upp vart de ska gå istället”. Politiker vill fatta kloka beslut och det är vårt jobb att leverera besluten så att ni vågar fatta de beslut som gynnar den ideella sektorn. Kan det vara ett syfte med panelen?

Gunilla: Absolut. Vi kommer från ett land där vi har en god tradition av ett starkt folkrörelsearbete och där det har funnits en stor tillit från politiken att se folkrörelsearbetet och det civila samhället som en kraft. Det handlar om att vi måste få till oss vad det är för verktyg man behöver. Vad behöver vi hjälpa till med från politiskt håll? Och vi vet att landskapet ändras. Nu finns det en hel del utmaningar.

Barbro: När jag försökte övertyga Bengt Göransson om betydelsen av ett statarmuseum sa han ”jag trodde all historisk forskning ägde rum i Uppsala” och ”arbetets historia berättar vi från Uppsala i norr till Norrköping i söder och Ekerös västra strand – längre behöver vi inte sträcka oss”. Jag hoppas att vi ser hela landets kulturarvsmöjligheter idag, mer än vad vi gjorde på 1980-talet.

Niklas: För forskarens del, vad ser du för värde av panelen?

Lars: Jag skulle vilja lyfta en aspekt som är viktig nu och framöver i kanske tjugo, trettio år. Vi är inne i ett skede där man i politiken drömmer om att nyttogöra det ideella arbetet. Och det är en mycket farlig väg. Det kan sänka det ideella arbetet när man låtsas om som att det är förvärvsarbetsverksamhet som ska presteras. Det är det inte. Det är inte därför människor gör det. Vi kan räkna på de miljoner timmar som man lägger ner – men det gör man bland annat för att det inte är förvärvsarbete. Vi är inne i ett skede då allt ska evidensbeläggas och utvärderas och följas upp.

Niklas: Det där är en jättespännande rävsaxfråga. Vi återkommer till den. Publiken, har ni något ni vill få svar på idag eller lyfta?

Publik: Jag bor här i stan och jag driver ett ideellt projekt som heter Trash walk Norrköping. Det handlar om att plocka skräp. Grunden i projektet ligger i att när jag varit ute och gått med min hund så har jag sett att det ligger väldigt mycket skräp på gator och torg. Samtidigt som jag gått ut med min hund har jag tagit med mig en plastpåse och plockat upp skräp. Det jag håller på med nu är att sprida kunskap via sociala medier, men det jag också tänker på – det finns en sorts samhällskritik kopplat till det jag gör. Det allmänna sköter inte om att hålla skräpet borta. Samtidigt är det en kritik mot individen, vi som bor här i stan, att vi inte håller rent. Det finns en komplexitet i detta. Man kan inte tänka sig att den här gruppen Trash walk Norrköping ska hålla ordning på hela Norrköping. Men det finns en social dimension också, att man gör det tillsammans, skapar något i glappet mellan individ och det allmänna. Men det är också det här: ska jag prata med Norrköpings kommun, ska jag berätta om projektet? Det finns en problematik kopplad till det här. Hur ska kommunen förhålla sig till det här?

Gunilla: Det var en intressant frågeställning. Någonstans handlar det om att vi lyfter fram socialt företagande som något positivt, inte minst idag när vi pratar mycket om vinstdrivande på olika sätt. Jag och mitt parti pratar mycket mer om socialt företagande, kooperativt företagande. Det är klart,

här är det ett företag som skulle gå in och konkurrera med kommunens gatubolag. Det är klart att då kan man hamna mitt emellan. Du tar saken i egna händer. Om det nu inte är så att man vill fortsätta städa gatorna kanske man ska använda drivkraften att faktiskt påverka sin kommun att ta ansvaret. Men det är en jätteknivig fråga. Jag har inget bra svar. Jag hade nog tänkt såhär att oj, det var ju inte bra att vi från kommunens sida inte kan sköta det här.

Barbro: Om vi enas om att det är kapitalet som styr så kan det ställa till det. Men om vi istället tittar på det som vi arbetslivsmuseer ofta använder oss av och som ger oss ett berättigande, att låta, i mitt fall, den äldre generationen vara med och bygga istället för ett byggföretag. Jag ser det som kunskapsöverföring, jag ser också en möjlighet till en folkbildande insats, att vi ska alla hjälpas åt att hålla rent i vårt samhälle. På det sättet har vi fått in det i ett samhällsengagemang som är en bra förebild till vår växande generation. Jag vill inte höra det som jag hörde en gång, en liten pojke som skulle ta upp en tomflaska från gatan och mamman säger ”släng den genast, jag betalar för sophämtningen”.

Lars: Det är ju spännande med kontakten från politiken, jag tänker som du Gunilla – det är klart man ska uppvakta politiken, det är röstfunktionen. Men det finns ett annat förhållande till politiken, det är att kräva stöd från politiken. Det är en klassisk svensk, nordisk tradition att genast gå till politiken för att kräva pengar. Jag tycker det är ganska attraktivt att inte genast rusa till politiken därför vad det betyder när man går till politiken är att man riskerar att bli uppsugen och neutraliserad och man ingår i inte sällan goda partnerskap med politiken. Men det har också ett pris i form av en minskad förmåga att bråka. Svenskt föreningsliv får enorma stora pengar ifrån oss skattebetalare. Men det finns en organisation som är sanslöst framgångsrik och som forskare, framförallt medicinska men även samhällsvetenskapliga, ofta glömmer bort – AA, Anonyma alkoholister. De har inget som helst samhällsstöd. Och de är relativt sett mycket framgångsrika. En del av det har de uppnått genom sin oerhörda envisa självständighet.

Publik: Under senare år har det varit en tanke om att de frivilliga ideella krafterna ska ta över, de har förlitat sig på att samhället inte kan betala allting, inte minst i kulturområdet. Man vill se ett större engagemang i de frivilliga organisationerna, så det här är väl ett gott exempel på att politikerna i Norrköping skulle applådera. Finns det den tendensen?

Lars: Jag tror inte att politiken i Norrköping skulle svara riktigt sådär. Det som i kommunala sammanhang kallas för underhåll och drift har trycks ut på ideella krafter. När det gäller välfärden så finns det inga empiriska belägg. Det finns när det gäller anhörigas insatser för gamla. Men när det gäller andra sociala insatser går det inte att belägga.

Gunilla: Det är viktigt att peka på att vi ska ha ett starkt stöd till de ideella. Vi kan ha mål för varför vi från statens nivå väljer att lägga resurser, men vi ska hela tiden akta oss för att peka ut exakt vad det är man ska göra för då är det det ideella och folkrörelsetanken som försvinner, då blir man en utförare av något som staten, kommunen, regionen, landstinget bestämmer. Jag märker att man upplever det i större och större utsträckning runt om i landet, där det blir mer och mer av projektbidrag. ”Ja, ni får de här pengarna om ni gör just det här som vi ifrån politiskt håll känner behöver göras”. Det kan göras i viss del, men jag tror det finns en fara i om det blir mer och mer av projektbidrag och mindre av organisationsbidrag för då tappar man engagemanget som driver medlemmarna. Inte minst tappar man det demokratiska perspektivet, att det är medlemmarna som ska driva utifrån sina idéer om vad man vill göra med verksamheten. Sen tror jag att vi som politiker ska se den kraften som finns, vi ska akta oss för att vara med och peta i exakt vad de ska göra för då är jag övertygad om att vi går åt helt fel håll.

Barbro: Jag har vid ett tillfälle jobbat kommunalpolitiskt och valde själv att sitta i Kulturnämnden. Fick då veta att där sätter man oftast de man inte riktigt vet var man ska sätta i övrigt. Jag kan tycka

att det präglar lite synen på kulturarbete. Jag tycker ideella krafter är väldigt bra i kulturverksamhet, men att ta emot ideella krafter kräver mycket av arbetsplatsen i sin professionella form. Jag menar inte att jag inte värdesätter de kunskaper som kommer in, men det är inte gratis för arbetsplatsen. Det krävs mycket tid till samtal, att se dem. Det är en ganska tung bit kan jag säga idag efter tjugo år i verksamheten.

Niklas: Lars nämnde att man gödslar med pengar på den ideella verksamheten?

Barbro: Det gör man inte. Man gödslar överhuvudtaget inte. Åtminstone märker inte Statarmuseet i Skåne av det. Man gödslar inte till museet det vi skulle kunna behöva för att upprätthålla det här ideella engagemanget, den här otroligt viktiga kunskapsöverföringen. Man gödslar inte heller för att vi ger samhället vårt ideella engagemang till behövande medmänniskor. För detta får vi inga pengar överhuvudtaget.

Niklas: Jag har rest runt en del i Sverige och pratat med ideella föreningar, arbetslivsmuseer och hembygdsföreningar. När jag började 1998 när ArbetSam startade fanns det en stor misstänksamhet från de professionella mot de ideella. Den tycker jag är borta, åtminstone när vi pratar arbetslivsmuseer och industriellt kulturarv. Det fanns också en viss tveksamhet från politiker, den är också borta. Det jag märker av nu är önskan om att rikta bidragen. Arbetslivsmuseerna har i många år visat sig varit otroligt kompetenta, kunnat göra massa nytta i samhället och nu börjar det lysa igenom för politikerna. Lars, en av dina kollegor på Ersta Sköndal högskola, Johan von Essen, sa någon gång: ”jobbar ni ideellt så ska ni göra nytta i samhället och det ska vara roligt”. Hur stödjer vi de här ideella krafterna utan att styra dem? Det blir mer intressant att stödja dem om de kommer med motprestationer förstås. Men hur förhåller man sig till rävsaxen?

Barbro: Det handlar mycket om en omsorg, det finns säkert arbetslivsmuseer som tar emot en yngre kategori ideella krafter, jämfört med t ex Statarmuseet. Vi har gått från en epok av väldigt mycket mer ”göra”. Jag har inte mer mark till dem, jag måste hela tiden hitta på saker till dem för de kan inte komma och tomsitta. Idag kommer de ut till museet i samma utsträckning men mycket mer för att säkra upp den omsorg som vi kan ge dem, prata minnen, sitta och fika, ringa till dem och fråga hur de mår. Ett litet stöd när livet börjar bli lite bökgigare sett till ålder.

Gunilla: Jag tror det handlar mycket om en tillit ifrån politiskt håll, att man känner tillit ifrån de organisationer och föreningar som finns att de faktiskt gör ett bra arbete. Sen är det klart att man också måste inse att allt som kommer från skattepengar alltid ska granskas. Det är väl där någonstans man måste ha en förståelse för att vi också måste ha regelverk för att dela ut anslag. Jag tror det handlar mycket om tillit och om dialog. Att man oavsett vilken politisk nivå man är på har den här relationen och kontakten med organisationerna där de känner att man litar på dem men att de också får förtroendet att skapa den verksamheten de brinner för och vill genomföra.

Lars: Jag tycker det har sagts bra. Det är bara det att det kommer bli ännu värre Barbro, apropå det du sa, vi kan mäta det i våra stora befolkningsstudier. Svenskarna blir allt äldre och när de blir allt äldre gör de alltmer ideellt arbete. Så du kommer få dras med dina gamlingar och de kommer bara bli äldre och de kommer ställa ännu högre anspråk på dig och andra. Men samtidigt har vi unga generationer som kommer göra helt andra saker, och då är min enkla reflektion – ni måste ju få med unga ideella och medelålders ideella i er verksamhet.

Barbro: Barn återkommer gärna till oss efter våra pedagogiska program och vill vara med i djurdelen, sen är det lite stillsamt till femtio år tycker jag, och då kommer de med nytt mod, ny energi och jag vill bara säga att jag älskar verkligen Statarmuseets alla ideella krafter. Så det är med stor sorg jag ser att de blivit äldre och att jag vet att de en efter en kommer fattas oss.

Publik: Även om man får tillbaks socialt sammanhang i ideella sammanhang, så finns det ändå en vilja att göra någonting.

Niklas: Varför jobbar man?

Publik: Ja, ungefär.

Barbro: Man skulle kunna tolka det som att vi skulle kunna höja pensionärsålder för det finns jättemycket kraft kvar i de äldre.

Lars: I de senaste befolkningsstudierna ställer vi mycket frågor. Det är ett par huvudsakliga faktorer som medborgarna uppger. Det är det som redan har sagts här. Man vill bidra med någonting, aningen för att förändra eller för att stabilisera och få något att leva vidare. Men sen gör man det också för att hitta ett socialt sammanhang. Och den tredje viktigaste faktorn är att man lär sig någonting. Det är en oerhört viktig faktor som fascinerande nog även äldre människor säger i hög utsträckning. Det är en vilja att fortsätta lära sig när man inte längre arbetar.

Barbro: Nu kan det bero på att den grupp jag har på museet där de flesta som jobbar ideellt har kanske sex år i folkskola ... in kommer nya människor, de är skitduktiga på teknik, de googlar på allt, de hänger med i ny lagstiftning – och där står jag med min grupp äldre herrar som alltid haft kaniner på det här sättet. In kommer ny lagstiftning. Kunskapsöverföringen är inte lika lyckad från yngre till äldre, för de äldre vill ha credd för det de kan. Jag tycker inte att de äldre är lika mottagliga för kunskapen åt andra hållet än för sin egen vilja att ge den som den absoluta sanningen.

Publik: Kan det finnas en idealitet i det anställda, professionella arbetet?

Publik: För att bråka med definitionerna lite så tycker jag att på varje arbetsplats vet vi att det alltid är en grupp som lägger ner rätt mycket ideellt arbete på att få igång saker, köpa fikabröd, blommor, starta kulturella aktiviteter, bry sig lite extra. Så vart går gränsen mellan förvärvsarbetet och det ideella arbetet?

Lars: Det här är suddiga gränser, självklart. Det finns massor med idealitet i professionellt förvärvsarbete, har alltid funnits och kommer alltid finnas. Det ideella arbetet glider ibland över i något som liknar professionellt förvärvsarbete kopplat till att man får ersättningar. Ett fint svenskt exempel är de svenska fosterhemmen. Det var mycket sent i tiden en ideell verksamhet och numera ersätts man med rejält stora pengar när man tar hand om utplacerade barn. Så det finns en ständig rörelse både i det ideella arbetet och i det professionella. Vi räknar det som ideellt arbete om man bara får en mindre ersättning för kostnader, utlägg. Ganska många amerikanska forskare anser att man inte får få en krona för då är det inte ideellt arbete. Så redan där krockar det.

Barbro: Jag tror att den ideella arbetsinsatsen är det som för min del lyfter min dagliga insats från ett arbete till något som fångar hela mig. Det finns ett flow, som handlar om hjärta, hjärna och handkraft. Att få förmånen att ha ett arbete som också öppnar upp för en ideell insats, som jag personligen behöver för att kicka igång elden som ska driva det här vidare och ge verksamheten stabilitet – jag önskar att alla hade fått känna det i sina arbeten.

Gunilla: Vi kan se i undersökningar att det också skapar en stress. Man förutsätts vara kontaktbar på olika sätt. När man jobbar i en ideell organisation som anställd är det ännu svårare, jag har också gjort det, var går gränsen? När ska jag släppa mitt engagemang för organisationen? Någonstans lever den med mig hela tiden och det brukar man säga.

Barbro: Det finns en gyllene klo i detta för att man överhuvudtaget ska få det här utrymmet och det är att se till att engagera hela familjen i det här jobbet. När man ses pratar man om jobbet, när man jobbar mycket tänker familjen ”vi vet precis vad mamma håller på med”. Mycket viktigt.

Lars: Det är något fascinerande med svensk samhällsutveckling och de människor som bor i det här landet att fast vi alla vet att anspråken på vårt förvärvsarbete ökar ... bara under mitt liv har det förändrats dramatiskt. Mot den bakgrunden är det ännu mer fascinerande att svenskarna fortsätter att göra så mycket ideellt arbete. Inte minst i de åldrar där man ofta arbetar heltid. Det är ju så att säga ett kulturellt och socialt fenomen. Man kan ju undra hur mycket resurser dessa medborgare har. Den mest aktiva gruppen är de mellan 35-50 år.

Publik: Angående det här med flow. Jag tycker det är ett jättebra begrepp. För mig kompletterar det hälsobegreppet väldigt bra och får en klang av att vara ett med det jag gör, att vara medveten här och nu. Det är något jag tror vi alla behöver göra mer. Oavsett om man är anställd eller icke anställd. Kan det finnas en konflikt mellan professionaliseringen av ideell verksamhet när den professionella delen tar överhanden på bekostnad av medlemmarna som kan göra att en organisation kommer in i en fas som inte är utvecklande?

Gunilla: Det tror jag absolut. Jag tror att det ideella bygger på att du själv känner att du har en delaktighet, kan vara med och påverka, träffar andra människor osv. Risken är att om det bara sker av professionella får du mindre och mindre betydelse som individ, då tror jag att glädjen att engagera sig minskar. Sen tror jag det är bra att det finns en professionalitet också. Men man måste alltid se till att deltagarna är engagerade. Man är bara intresserad att vara engagerad om du tycker att det är roligt, så fort du känner att det inte är kul längre då tappar du engagemanget.

Niklas: Det är alltså också risken med för riktade bidrag. Det är ju hela tiden den rävsaxen. De ideella vill ha stödet, men inte beställningen.

Lars: De professionaliseringsprocesser som sker i delar av det civila samhället rullar av sin egen kraft och det har inte bara med dagspolitik att göra utan det är samhällskrafter, de första som började artikulera det är historiker på 1930-talet, snart hundra år sen. Där är det järnlagar som verkar. Ingen tvekan om att våra stora organisationer, t ex fackföreningar, har genomgått professionaliseringsprocesser som skapar ett avstånd till den gemene medlemmen och även till sina lokala företrädare. Den processen är järnhård och rullar för fullt. De professionaliserade enkadrerna i samhället blir allt fler och allt mer specialiserade precis som samhället i övrigt. 25 år tillbaka i tiden fanns det inte många kommunikatörer i den ideella sektorn, nu drösar det av dem, finns även i små organisationer.

Barbro: Som praktiker kan jag känna att professionalismen klickar i mer i takt med att verksamheten ökar, vi har inte riktigt den tid vi skulle behöva för att famna de ideella krafterna, fånga upp nya – det tar tid att introducera, hitta idéer och fördela arbetet. Hur mycket kan jag begära av mina medarbetare vad gäller att lägga tid på de ideella krafterna?

Publik: En reflektion. Arbetslivet förändras, blir mer effektivt, mer teoretiskt och mindre fysiskt. Vi har ett behov av att arbeta mer praktiskt. Det kan vara en av faktorerna att man gör något annat. En funktion som arbetslivsmuseerna har är att när vi blir äldre vill vi berätta vår historia. Att sätta spår över var man varit, i en snabbt föränderlig tid. Det är också ett självförverkligande i detta, att fackföreningarna minskar men t ex idrotten ökar, vi vill självförverkliga oss genom våra barn kanske. Det finns många faktorer i det här som hänger ihop med samhälleliga förändringar, förändringar i arbetslivet och att vi blir äldre.

Niklas: Om 20 år vill vi att det är minst lika många eldssjälar, kanske ännu fler. Du har en massa er-

farenhet som eldsjäl – vad önskar du dig av politiken och forskaren så att det om 20 år ska vara ännu mer fart i rörelsen?

Barbro: Om det ska vara mer fart krävs det tid och resurser. Det skulle kunna finnas ett ekonomiskt incitament som skulle göra det här, inte för individen men för verksamheten, att möjliggöra att ta hand om den stora gruppen som blir allt äldre, som vill berätta sin historia. För det här krävs det någon form av synliggörande. Vi tar hand om väldigt mycket tycker jag. Jag tycker inte att det är synliggjort på det sätt jag skulle önska. Det hoppas jag om 20 år, att jag kan luta mig tillbaka se att nu syns det, nu finns det.

Gunilla: Många människor står utanför arbetsmarknaden. Där tycker jag att vi från politiskt håll måste se, vi gör det också, men vi kan nog göra mer, se hur vi kan möjliggöra för fler unga, och andra, att få möjlighet att få sitt första jobb och erfarenhet via de ideella organisationerna. Där finns många tankar från vår sida. Det blir flera positiva effekter av det: Man finner ett sammanhang och kommer in i det ideella arbetet och se hur det fungerar.

Barbro: Generationsmötet ska man inte glömma bort.

Gunilla: Absolut inte. Alla de här andra faktorerna vi hört talas om idag, pluseffekter, får vi med i det.

Lars: Jag skulle vilja byta spår, jag glömde säga en viktig sak i min föreläsning som är en viktig sak framöver. Trots de här enorm starka engagemanget från svenskarna så sker ändå, i bredare mening, en avpolitiseringsprocess i det att mycket av det samtida ideella arbetet är del i självförverkligandet. Där tror jag möjligen att vi är på väg att tappa något väldigt väsentligt som inte kan ersättas med alla politiska proffs osv. Det arbetet som medborgarna gjort sen slutet på 1800-talet är oersättligt och där är vi inne i ett historiskt skede där det är lite illa ställt med det. Det händer i de nordeuropeiska länderna där det folkliga engagemanget varit oerhört stort. Det är jag som medborgare orolig för. Att proffspolitikerna, akademikerna och andra grupper tar över för mycket av de frågor som folket och medborgarna ska driva.

Niklas: Menar du att det går ett skifte från att man jobbar för samhällets bästa till att jobba för sitt eget bästa?

Lars: Ja, i vid bemärkelse. Man jobbar gärna för sitt närområde, sitt lokalsamhälle – men det finns ju ett samhälle utanför det, där vi tappar.

Niklas: Mer tid, resurser och samtal mellan de ideella och politikerna där de ideella inte får beställningar utan tillit och öppenhet?

Barbro: Och omsorg.

Niklas: Vad känner du nu om ditt ideella engagemang? Vet du vad du ska göra? (Angående tidigare publikfråga om skräpplockning.)

Publik: Jag ser det som en potentiell folkrörelse det gör jag. Visst jag funderar, ska jag prata med kommunen, företag? Vi behöver soppåsar, helst med trash walk-loggan tryckt för att det ska bli känt. Vi vill att det ska få genomslagskraft i Norrköping. Så det blir en slitning. Jag har kompisar som jobbar i media-världen, jag har idéer på hur jag kan marknadsföra projektet. Men min utgångspunkt är att jag går runt i mina lokala kvarter i Norrköping – det är det jag vill uppnå, att man åtminstone ska känna ansvar för de kvarter man bor i. Jag vill att det ska spridas i hela Norrköping. Oavsett om

kommunen är med på tåget eller inte, det har ingen betydelse. Drivkraften är människorna i Norrköping. Så länge de gör som jag varje kväll, då kommer det funka.

Gunilla: Jag tycker Barbro gjorde ett sånt bra inlägg. Det är lätt att tänka ”ja, men prata med politiker”. Egentligen är ju ditt mål att se till att det inte skräpas ner, och då blir det en folkbildningskampanj egentligen. Inte minst utifrån att vi ser att man kanske inte på samma sätt engagerar sig i organisationer utan man skapar olika nätverk för en specifik fråga. Sen driver man den frågan fullt ut och sen är det färdigt. Det är lite det nya sättet att organisera sig på, via Facebook-grupper och annat. Målet är ju att se till att folk tar ett ansvar för att man inte skräpar ner.

Publik: Stiftelsen för strategisk forskning har i någon rapport angett att det kommer försvinna mycket arbetstillfällen under ett tjugotal år, upp till 2,5 miljoner. Det kommer naturligtvis påverka både anställdas villkor och ideellt arbetandes villkor. Har ni funderat på hur man kan lösa den situationen, eventuellt med någon kompletterande modell till lönearbetet som fördelningsmodell av pengar för att man ska kunna göra det ideella arbetet möjligt utan att det behövs statliga eller kommunala pengar på det sättet?

Barbro: Staten har väl försökt tycker jag. Att med olika incitament att försöka uppmuntra till att t ex göra kulturarvet till arbetsplatser för fler, med mer eller mindre lyckade resultat. Blandningen av formell och så kallad informell kompetens är så oerhört spännande. Det är väl där det skulle kunna finnas ett annat incitament, genom att t ex arbetslivsmuseer kan vara en arena för att skapa andra typer av arbetsmiljöer, där blandningen värdesätts.

Niklas: Stort jättetack!

SESSION 1: FÖREDRAG OM POSITIVA ARBETSMILJÖFAKTORER

Resurser i arbetet som kan främja motivation, arbetsglädje, och möjligheten att vara nöjd med sin prestation

Anna-Carin Fagerlind Ståhl, doktorand, Linköpings universitet

Det finns i dagens arbetsliv ett fokus på produktion och effektivitet. Hur organisering av arbete påverkar arbetsmiljön, positiva upplevelser av arbetsglädje och motivation, och möjligheten att känna att man gör ett bra jobb är ännu oklart. Upplevelser av arbetsglädje, motivation, och att förlora sig i en aktivitet, s.k. "flow", kan uppstå i situationer som är utmanande och där individen kan använda en hög nivå av färdigheter. Upplevelser av flow har visats sig vanligare på arbetet än på fritiden. Arbetsrelaterad flow är möjlig när det finns psykosociala resurser tillgängliga som kan motverka negativa effekter av krav och främja lärande och måluppfyllelse.

Syftet med avhandlingen "Health-promoting resources in work" är att identifiera resurser på individ, arbetsplats och organisationsnivå som kan främja arbetsrelaterad flow och självskattad prestation. Resultatet baseras på data från en enkät som skickats till medarbetare och chefer inom tio organisationer: offentliga, privata, service och produktionsföretag (n = 8467), varav n = 4967 (59 %) svarade. En uppföljningsenkät distribueras och samlas in under 2013-2014.

Resultat visar att resurser såsom beslutsutrymme, dvs. möjligheter att bestämma över sitt eget arbete och möjligheter att få använda sina färdigheter, är avgörande för arbetsrelaterad flow och självskattad prestation. Men arbete är till en hög grad en kollektiv aktivitet, där individer arbetar tillsammans mot gemensamma mål, och även resurser som speglar arbetets kollektiva natur är av vikt. Ett gott socialt kapital (tillit inom arbetsgruppen, att man delar med sig av information, tillvaratar varandras idéer) och ett innovativt lärandeklimat på arbetet (möjligheter att ifrågasätta arbetsprocesser, tänka nytt, pröva nya idéer), ökar markant möjligheten att uppleva flow och att vara nöjd med sin prestation. En hög grad av beslutsutrymme är inte bara hälsofrämjande i sig, utan även viktigt för att man ska kunna tillgodogöra sig socialt kapital och det innovativa lärandeklimatet på arbetet: för att

kunna dra nytta av ytterligare hälsofrämjande resurser måste det finnas möjligheter att fatta beslut och använda sina färdigheter.

En organisering av arbete och produktion som fokuserar på användandet av lean-inspirerade rutiner och verktyg såsom standardiserat arbete, "just-in-time" produktion, minskad resursåtgång, visualisering av resultat, "ordning och reda" har ett samband med högre självskattad prestation, men riskerar att minska beslutsutrymme. En organisering av arbetet som kan möjliggöra hälsofrämjande resurser och långsiktigt främja hälsa och prestation behöver fokusera på sociala- och utvecklingsorienterade frågor såsom möjligheter att ta beslut, delaktighet och respekt, ständigt lärande, samarbete och kommunikation.

"Vi gör varandra bra" – grunden för en god arbetsmiljö på fackförbundet Vision

Matts Hansson, t.f. kanslichef Vision

Therese Svanström Andersson, tidigare kanslichef Vision

Vision, dåvarande SKTF, var en organisation som minskat i medlemsantal och facklig styrka under tjugotvå år. 2008 inleddes ett rejält arbete med att vända den trenden. Mål sattes för rekryteringsarbetet som också vässades 2010. I samband med detta växte sig insikten om att det är medarbetarna och de förtroendevalda som är nyckeln till framgång för organisationen.

2012 visade en medarbetarundersökning på förvisso goda resultat men ändå tecken på ett förbättringsbehov vad gäller kommunikation och förtroende för ledningen. Men också på områden som effektiva arbetsmetoder och samarbete. Undersökningen gjordes i nära anslutning till att en ny ledning – ordförande och kanslichef – tillsatts. Då inleddes ett arbete i organisationen som till målen för verksamheten skulle addera vilken kultur vi ville ha i organisationen. Hur hitta en kultur som skapar ett gott klimat och en stolthet över uppdraget som genererar måluppfyllelse och goda resultat? I ett arbete tillsammans med drygt två hundra medarbetare bestämde vi att vår ledstärna i relation till varandra skulle vara – Jag

gör andra bra och tillsammans gör vi varandra bra! Kompletterat med ett antal ytterligare vägledande principer – såsom prestigelöshet, respekt för andras professionella roller och mod att kliva över egna bekvämlighetsgränser och testa nytt tillsammans med andra – åstadkom personalen sin egen kulturförändring. Allt med målet att bidra till att uppnå organisationens mål. Och arbetet har haft en avgörande betydelse för resultatet. Vision är idag en organisation som ökar i medlemsantal och därmed facklig styrka sedan tre år tillbaks. Och samtidigt en organisation med medarbetare som i nuvarande undersökningar mår väldigt bra, trivs och är stolta över sitt eget arbete och över organisationen. Tydliga mål och organisationskultur går hand i hand i modern framgångsrik verksamhet!

Rum för kreativitet och passion

Ida de Wit Sandström, doktorand, Lunds universitet

Idag finns en uppsjö av böcker som kombinerar glossiga bilder med handfasta råd för den som går i tankar om att förverkliga drömmen om en egen livsstilsbutik. I dessa könskodade framgångssagor och sedelärande berättelser återkommer betydelsen av kreativitet och passion för att lyckas som detaljhandelsföretagare. Med utgångspunkt i empiriska skildringar av livsstilsföretagande inom detaljhandeln analyserar detta papper beskrivningar av detaljhandelsföretagande som kreativt självförverkligande och problematiserar den passion som detta drömjobb sägs ställa krav på. Pappret bygger på material från det pågående avhandlingsprojektet Sommarbutiken: Kvinnor och köpenskap i kustens kommers. Med hjälp av etnografiska metoder undersöker projektet vilka drömmar, föreställningar och kommersiella praktiker som kommer till uttryck i livsstilsföretagande på den svenska syd- och västkusten och hur de formar det dagliga arbetet. Utifrån berättelser och observationer beskrivs företagandet som en praktik präglad av frihet och kreativitet, men också av samtida bekönade och klasskodade föreställningar och normer.

SESSION 2: FÖREDRAG OM LIVSSTILSJOB

Konstnärlighet och arbete som livsstil

Bo Larsson, FD och antikvarie, Stockholms stadsmuseum

Konstnärlighet och arbete som livsstil – är det faktorer förbehållna utpräglat artistiska yrken som målare och författare? Jag vill tala om arbete, drivkraft och kreativitet hos en person som enligt egen utsago varit en av de framgångsrikaste fastighetsmäklarna i Stockholm. Hur kom han in i arbetet, vad drev honom vidare, hur överlevde han ”tuffa tider” och hur manifesterade han sin framgång? Framställningen bygger på sju långa intervjuer gjorda med mannen i slutet av hans livstid, en tid då han kommit på obestånd och tvingats att helt lämna sitt tidigare levnadssätt. Indirekt initierades intervjuerna av mannen själv, ett initiativ som kan ses som ytterligare en del i manifestationen av hans liv.

”Du måste älska ditt jobb!”: När kärlek till arbetet blivit ett krav på arbetsmarknaden

Magdalena Petersson McIntyre, docent, Göteborgs universitet

Att älska sitt arbete kan vara en viktig källa till välbefinnande och meningsfullhet. Men att älska sitt arbete kan också vara uttryck för krav som medverkar till underordning och till att ekonomiska relationer naturaliseras. Denna presentation har ett kritiskt angreppssätt till det älskade arbetet. Utifrån en studie av anställda i detaljhandeln diskuteras passion och kärlek till arbetet som uttryck för krav som i allt högre utsträckning läggs på människor i en nyliberal tid. Deltagande observationer samt ett trettiofem intervjuer med anställda inom olika sektorer, mode, parfym, bygg och elektronik har genomförts. Detaljhandeln är en del av serviceekonomin som utmärks av å ena sidan korttidsanställningar och otrygghet och å den andra av detaljerade krav på kunskap som innefattar specifika framställningar av kroppen, av känslor och personlighetsdrag. Personalen måste förkroppsliga särskilda stilar och varumärken, de förväntas konsumera de varor de saluför eller förkroppsliga expertis i relation till teknologi och bygg. De intervjuade visade en hög grad av förståelse inför sådana informella och ofta outtalade krav och menade att skälen till att de också uppfyllde dessa krav var att de älskade sitt arbete. Kraven sågs som meningsfulla och som att de

återspeglade förhållanden på arbetsmarknaden som sågs som både naturliga och togs för givna. De önskade vare sig att sådana arbetsförhållanden skulle förändras, eller tänkte att de kunde förändras. Tvärtom, att investera sin kropp, sina intressen och sina känslor i arbetet beskrevs som måsten, både som någonting man ville och som krav som arbetsgivare ställde. Det uppfattades återspegla en kapitalistisk modell som inte går att förändra. De enda möjliga alternativen till att älska sitt arbete uppfattades vara att hitta ett annat jobb. Att älska sitt arbete kan därför ses som uttryck för en syn på att individen själv är ansvarig att hitta en plats på arbetsmarknaden som han eller hon ”älskar”. Och de som inte hittar den platsen har misslyckats med att iscensätta en eftersträvad subjektivitet i en nyliberal tid.

Läroverksungdomens yrkesdrömmar

Majid Asgari, doktorand, Uppsala universitet

Den sociala reproduktionen, med skolan som en viktig socialisationsagent, omfattar bland annat förberedandet av ungdomar för olika positioner i det framtida yrkeslivet. Sammanflätningen av hur erfarenheter och livsvillkor formar och påverkar drömmar om framtida livschanser och utarbetandet av framtidsstrategier utgör en central frågeställning inom forskningen om den sociala, kulturella och ekonomiska reproduktionen. I mitt avhandlingsprojekt analyserar jag real- och studentexamensuppsatser (1930–1968) i syfte att beskriva den sociala och kulturella reproduktionen av medelklassen genom att uppmärksamma normer och värderingar kring kultur- och fritidsvanor och arbetsliv och i synnerhet synen på arbete och konsumtion, mot bakgrund av en institutionell miljö som utgörs av den svenska realskolan och gymnasiet. Med andra ord kan min studie förstås utifrån en ambition om att bättre lära känna delprocesser i identitetsskapande utifrån aktörernas subjektiva uppfattningar, som uttryckta med vetenskapen om skolans granskande och dömande blick. I presentationen kommer jag att fokusera på uppsatsskribenternas framtids- och yrkesplaner och föreställningar om drömjobbet.

SESSION 3: FÖREDRAG OM LIVSSTILSJOBBS & IDEELLT ARBETE

När det är dags att lämna drömjobbet – pensionering som existentiellt imperativ

Marita Flisbäck, docent, Göteborgs universitet

Mattias Bengtsson, docent, Göteborgs universitet

Vad händer existentiellt och identitetsmässigt med en människa när hon är tvungen att lämna drömjobbet bakom sig vid pensionens inträde? Med utgångspunkt i intervjuer med yrkesutövare som har ett hängivet förhållningssätt till sitt arbete och som är på väg att gå i pension så försöker vi i presentationen besvara denna fråga. Vi tecknar en bild av vad som kännetecknar ett älskat arbete och analyserar olika problematiker som kan uppkomma då personer lämnar sina älskade arbeten och skiljs från lönearbetets sfär. Presentationen är del av forskningsprojektet På väg mot en annan vardag: Individens meningsskapande vid pensionens inträde ur ett socialt ojämlikhetsperspektiv där vi med hjälp av uppföljande intervjuer undersöker vad pensioneringen innebär för kvinnor och män från flera olika yrkesgrupper, alltså de som både älskat och vantrivts med sitt arbete. Med utgångspunkt i en existenssociologisk tolkningsram analyseras pensioneringen som ett så kallat existentiellt imperativ – kritiska ögonblick eller brytpunkter som kan uppkomma för människor vid olika övergångsfaser i livet, såsom när vi lägger arbetet bakom oss. I ett vidare perspektiv berör projektets fråga yrkets och andra livssfärers (familj, fritid, natur) betydelse i samhället och i enskildas liv, samtidigt som vi uppmärksammar om – och i så fall hur – pensioneringen kan leda till att värdet av arbetets betydelse omförhandlas och tillskrivs en annan innebörd när vardagliga praktiker sker inom andra livssfärer.

Kustnära yrkesfiske i omvandling

Malin Andersson, doktorand, Lunds Universitet

Hur svårt eller krävande fiskarens arbete än är, är det oftast inte tillräckligt för att garantera en anständig inkomst /.../ För att ett lokalt fiske ska vara hållbart ger den här guiden beståndsdelar för att bli fullfjädrade spelare på marknaden /.../ Turism är en sektor som presterar väl i kustområdena (EC 2011, s.7, s.22).

Källan till ovanstående citat, den fortfarande aktuella EU-guiden "Adding value to local fishery..."⁸, syftar till att stödja utveckling av det kustnära yrkesfisket i Europa. I guiden genomsyras texten av specifika förväntningar på entreprenörskap och marknadsinriktning, som också kännetecknar EU:s reform av hela den gemensamma fiskeripolitiken 2014. Ett fåtal studier belyser dessa omvandlingsprocesser i samtida kustnära yrkesfiske. Där studeras de ökande kraven på marknadsinriktning gentemot konsumenter i tillväxtbranscher som turism, som en utveckling av ett traditionellt yrke och som en övergång till ett nytt stadium (Brent, Kirsten et al. 2010) och arbetsvillkor som uppstår då till exempel jordbrukare börjar bedriva värdska (Di Domenico and Miller 2012). Kunskaper kring vilken terminologi och praktik som adresserar den samtida yrkesfiske näringen kan komplettera tidigare forskning. För att förstå de kommunikativa dimensionerna av denna omvandling, samt för att bidra med ett utforskat exempel till tjänsteforskningen, ställer jag frågorna; med vilka uttryck, termer och metaforer skapas kustnära yrkesfiske som ett samtida näringssubjekt och hur formas och förhandlas kustnära yrkesfiske i den tjänsteinriktade ekonomin?

Materialet består av fiskeförvaltningars kommunikation, som på flera nivåer avser utveckling av kustnära yrkesfiske i form av visions-dokument, policytexter, samt 17 intervjuer⁹ från tre EU-

8 https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/cms/farnet/files/documents/FARNET_Adding-value_Guide-3_EN.pdf

9 Till bakgrundsmaterialet hör tre rapporter och fem djupintervjuer från Formas-finansierade projekten "Sound Fish" (Hultman, J. och Säwe, F., 2011-2013) och "Hållbart fiske" (Hultman, J. och Säwe, F. 2013-2015) vid Institutionen för Service Management och tjänstvetenskap vid Lunds Universitet.

stödda fiskeområden och ett i vardande, samt bildmaterial och fältanteckningar från olika fiskeförvaltningsmöten. Dessutom består materialet av 14 arbetslivshistoriska intervjuer med yrkesfiskare som bedriver olika former av värds-
skap, samt fältanteckningar och bildmaterial från icke-deltagande och deltagande observationer i dessa yrkesfiskares verksamheter. Jag tar, med hjälp en diskursteoretiskt inspirerad analys, utgångspunkt i yrkesfiskares kommunikation från sin position som tjänstelevererande yrkesfiskare. Mer specifikt blottläggs i analysen berättelsertrådar (story-lines), i meningen symboliska fragment av narrativa där olika diskurser formas och förhandlas (Linnros 1999, Hajer and Laws 2006).

Resultat

Flera av yrkesfiskarna skiljer på passionen för fiske och ett "av nöden tvunget" värds-
skap. Den del av arbetet som ägnas åt värds-
skap genererar flera-, och därmed mer av oförutsägbara arbetstimmor samtidigt som det ökar inkomsterna. Värds-
skapets praktik och krav på kompetens normaliseras av flera yrkesfiskare, samt jämförs med den del av arbetet som ägnas åt fiske, vars fordran på fysiska arbetsinsatser värderas som mer tillfredsställande. Fiskets oförutsägbara villkor ses som både en passion och en källa till oro. Då yrkesfiskarna skapar möjligheter att synliggöra sin verklighet och förmedlar sina kunskaper i närvaron av konsumenter, ger värds-
skap utöver ökade inkomster tillfällen till upprättelse. Det betyder att värds-
skap i yrkesfiske inte enbart beskrivs som den spänning som tidigare har identifierats i lantbrukares värds-
skap, emellan konsumenters förväntningar på reella upplevelser och yrkesfiskares lojalitet till sin egen yrkesutövning, det vill säga existentiell autenticitet (Di Domenico and Miller 2012). Kustnära yrkesfiske förhandlas i en process av autentisering (Cohen and Cohen 2012) där värds-
skap normaliseras och där en slags autentisering, i form av att yrkesfiskare levererar "det reella fisket", som kan upplysa gäster om fisk, fiske och fiskets kulturhistoria. Detta ses i sig som en resurs.

Källor och referenser

- Brent, L., L. Kirsten och N. Øystein (2010). "The Big Catch: Negotiating the Transition from Commercial Fisher to Tourism Entrepreneur in Island Environments." *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 15(3): 267-283.
- Cohen, E. och S. A. Cohen (2012). "Authentication: Hot and cool." *Annals of Tourism Research* 39(3): 1295-1314.
- Di Domenico, M. och G. Miller (2012). "Farming and tourism enterprise: Experiential authenticity in the diversification of independent small-scale family farming." *Tourism Management* 33(2): 285-294.
- Hajer, M. och D. Laws (2006). "Ordering through discourse." *The Oxford handbook of public policy*: 249-266.
- Linnros, H. D. (1999). *Naturen, betongen och den goda jorden: Öresundsbron och motståndets diskurser*, Lund University.

"Man måste vara lite tokig" – Om motiv och drivkrafter i ideellt engagemang i arbetslivsmuseer

Torsten Nilsson, arbetslivsintendent, Arbetets museum

Sverige är ett unikt land av museibygare. I Arbetets museums databas finns det 1450 arbetslivsmuseer registrerade. Huvudinriktningarna på dessa museer är 1900-talets historia och industrisamhället men där finns även berättelser om tidigare århundraden. De flesta museerna drivs av ideella krafter och de representerar ett underifrånperspektiv. Ingen har talat om för dem att de skall göra detta arbete eller att just denna maskin bör bevaras. Detta är beslut som tas av enskilda personer, föreningar eller stiftelser långt från det offentligt finansierade kulturlivet. Kommunala museer och centralt finansierade museer har till stor del överlåtit bevarandet av industrisamhällets kulturarv till ideella krafter. Vi beräknar att det finns cirka 15 000 personer som arbetar ideellt på arbetslivsmuseerna. På många av arbetslivsmuseerna finns en mer pragmatisk inställning till museiföremålen. Föremålen är stora och tunga och inte lämpliga

för museimontrar. Många maskiner renoveras och visas i drift och för flertalet historiska fartyg och museijärnvägar skapar intäkter från betalande passagerare de tillgångar som sedan kan användas för nya bevarandeåtgärder. Inställningen till museiföremålen gör också att arbetslivsmuseerna generellt har en positiv inställning till att ta emot nya museiföremål! Detta kan jämföras med dagens museiutredning där en av utredningsfrågorna är hur centralmuseerna skall kunna avyttra föremål.

I föredraget diskuteras den forskning som finns om ideellt engagemang på arbetslivsmuseer. Varför engagerar man sig ideellt? Vilka är motiven och drivkrafterna? Hur kan arbetslivsmuseer arbeta för att säkra museernas överlevnad på lång sikt? Frågorna är många och forskning är ett måste. Skall vi klara av dessa stora åtaganden kommer vi att behöva bra verktyg inför framtiden.

Efter Torsten Nilssons presentation visades en film om ångmaskinen i Fengersfors. Filmen är producerad av Arbetets museums Kunskapscentrum 2014. Se den här: <https://www.youtube.com/watch?v=wGXM-JxdKdo>

Se filmen
om ång-
maskinen i
Fengersfors!

SAMMANFATTANDE REFLEKTIONER: DET ÄLSKADE ARBETETS DIMENSIONER

Maths Isacson, professor, Uppsala universitet och ordförande i Arbetets museums vetenskapliga råd

Årets arbetslivskonferens var den tredje och sista i en serie under den samlande rubriken "Jobb till varje pris". Första konferensens tema var "Det hållbara arbetet" som året därpå följdes av "Det ifrågasatta arbetet" som i år kontrasterades mot "Det älskade arbetet". I föredrag, insända abstrakt och i paneldebatten framfördes faktorer som anses bidra till att yrken, arbetsplatser och arbetsuppgifter upplevs som positiva, faktorer som gör att individer utbildar sig för, söker sig till och gläds åt att arbeta i ett yrke och utföra nödvändiga uppgifter. För att det positiva skulle bli begripligt tydliggjordes vid konferensen även faktorer som stod i vägen för det goda, älskade arbetet. I min sammanfattning har jag lagt till andra faktorer av positivt och negativt slag utifrån egen och andras forskning i ett försök att bredda och fördjupa bilden av det älskade arbetet.

Vi människor är nu inte stöpta i en samma form, vi har inte exakt samma preferenser och värdesätter inte alltid samma saker. Social klass, kön, ålder, geografisk hemvist, bakgrund samt livserfarenheter har betydelse för hur vi värdesätter yrken,

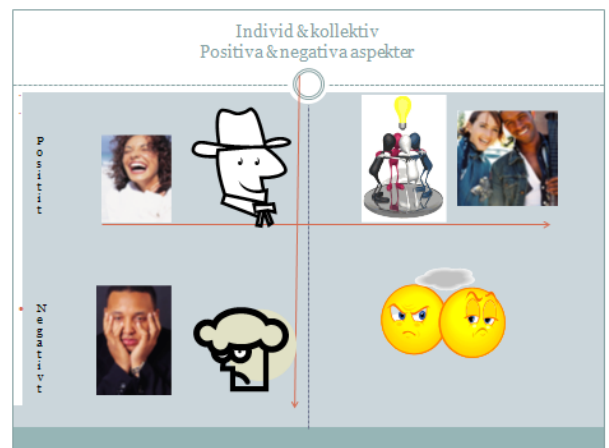
arbetsplatser och arbetsuppgifter. Vissa faktorer är ändå grundläggande och avgörande i olika tider och miljöer för att arbetslivet skall anses positivt och en källa till glädje. Det kan vi vara överens om. Åsikterna skiftar däremot när det gäller andra faktorerets betydelse. I varje historisk epok finns dessutom en dominerande tidsanda, en tankefigur om man så vill, som leder till att vissa värden prioriteras framför andra. Över tid förändras dessa; det som många i början av 2010-talet anser vara helt avgörande faktorer för ett bra arbetsliv var förmodligen knappast tänkbara för människor som i början av förra seklet eller på 1950-talet stod i arbetslivet. Andra faktorer prioriterades i paroller och skrift men var ännu inte möjliga att förverkliga. När dessa så småningom, genom en teknologisk utveckling och/eller ett fackligt-politiskt arbete, hade förverkligats och blivit en del av vardagen togs de snart för givna.

Den materiella nivån har förbättrats, kraven på vad som bör anses som ett bra arbete har höjts och arbetslivet har tekniskt, organisatoriskt och socialt genomgått stora förändringar, och förändras sta-

digvarande. Lagar och avtal har satt gränser och styrt upp villkoren, medfört att det som tidigare ansågs eftersträvansvärt, men ytterst svårt att förverkliga har blivit en självklarhet. Perspektiven har förskjutits och det som tidigare uppskattades i arbetslivet kan idag vara, om inte oviktigt, en självklarhet och inget som vi reflekterar över. Annat kvarstår, upprätthålls i en ideologiskt färgad tankefigur om vad som behövs för att det goda och älskade arbetet ska kunna uppnås. Kraven stegras efterhand, gradvis eller i språng. Brytpunkterna är viktiga att utforska för att förstå drivkrafter och aktörers agerande. Även om historien inte exakt upprepar sig ger oss sådan kunskap ändå en viss beredskap vid framtida genomgripande förändringar.

Här vill jag försöka mig på – utifrån konferensens inledningar, abstrakt och diskussioner – att i en tablå med fyra fält/dimensioner gruppera ett antal faktorer som vid konferensen (och i litteraturen) ansågs (anses) vara av betydelse för att vi ska kunna älska – eller icke förmår att älska – våra arbeten. Några faktorer är alltså grundläggande, över tid och för alla människor centrala, medan andra är person- och gruppanknutna och tillika tidsmässigt föränderliga.

Några utgångspunkter är idag helt nödvändiga för att arbetet i vår del av världen skall uppskattas som gott och kanske till och med älskas. Det krävs en tydlig och väl förankrad målbild. Vi behöver ha kunskap om, förstå syftet med och slutresultatet av vårt arbete. Dessutom måste det finnas utrymme för individens erfarenheter, kunskaper

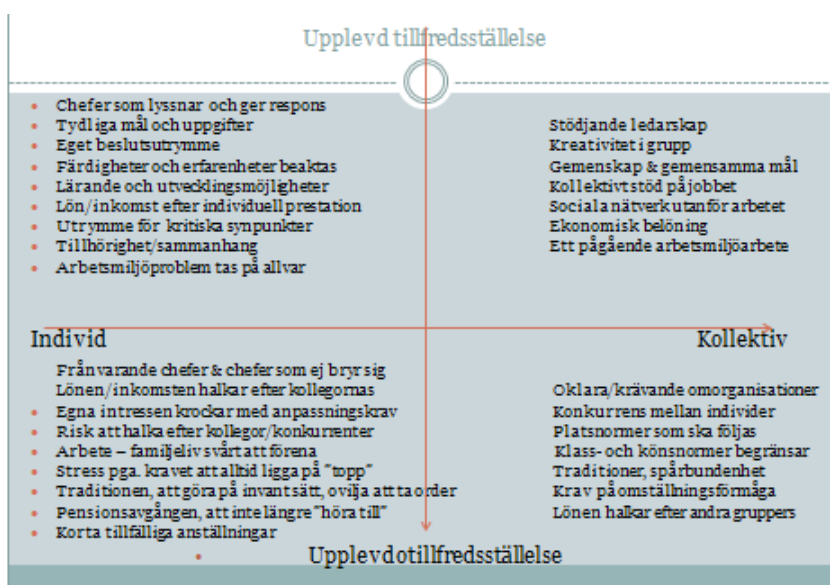

och behov, liksom stödfunktioner i organisationen samt inte minst ett transparent belöningsystem (lönesättning, utbildnings- och karriärmöjligheter). Chefskapet är av strategisk betydelse.

Tablåen har fyra fält eller dimensioner, vertikalt efter individ och kollektiv samt horisontellt efter mer eller mindre upplevd tillfredsställelse med yrket, arbetet och arbetsplatsen. I övre delen uppnås tillfredsställelse och i nedre delen blir utfallet snarast otillfredsställelse (de upptagna faktorerna är dock inte graderade efter mer eller mindre positivt/negativt). Med detta menar jag att en analys av arbetet behöver beakta faktorer som både stödjer och stjälper att det ska kunna uppfattas som bra/älskat. I detta finns givetvis en maktdimension. Aktörerna har inte i alla delar överensstämmande intressen, samma krav, behov och samarbetsambitioner. Konflikter kantar vägen och det älskade arbetet är inte, och kan aldrig bli, något som slutligen, för alltid, uppnås. Däremot kan det vid en viss tid uppfattas som mer eller mindre bra,

gott och älskat av aktörerna. I framtiden kommer vissa faktorer att nedvärderas och även uttrangeras från tablåen, andra att tillföras medan åter andra uppvärderas.

Tablåen med faktorer utlagda i fyra dimensioner är också ett försök att sammanfatta de tre senaste årens teman, samlade under rubriken "Jobb till varje pris" med hållbara, ifrågasatta och älskade dimensioner och faktorer.

DELTAGARLISTA

13–14 nov 2014 Arbetets museum

Abrahamsson	Kenneth	Vinnova
Andersson	Malin	Lunds universitetet
Asgari	Majid	Uppsala universitetet
Axelsson	Bodil	Linköpings universitet
Axestam	Bo	Unik Resurs i Sverige AB
Bengtsson	Mattias	Göteborgs universitet
Bergenhill	Rita	Arbetsförmedlingen
Bernhard	Dörte	Linköpings universitet
Bjerregaard	Ken	TCO
Bjurman	Britt-Marie	Ericsson
Carlsson	Viveka	Arbetsförmedlingen
Carlsson	Gunilla	Riksdagens kulturutskott
Cserhamli	Niklas	Arbetets museum
de Wit Sandström	Ida	Lunds universitetet
Demagistris	Federica	Unik Resurs i Sverige AB
Eriksson	Stig	Senioruniversitetet
Eriksson	Linn	Statistiska centralbyrån
Fagerlind Ståhl	Anna-Carin	Linköpings universitet
Flisbäck	Marita	Göteborgs universitet
Fogde	Marinette	Arbetets museum
Franckie	Barbro	Statarmuseet
Frisell	Lilian	
Fält Porthén	Charlotte	
Hansen	Lars-Erik	TAM-Arkiv
Hansson	Matts	Vision
Haverlind	Johanna	Arbetets museum
Hedberg	Marie	Ebersteinska gymnasiet
Hedlund	Dan	SALO
Hylander Orest	Caroline	Kungsgårdsgymnasiet
Håkansson	Lars	Ericsson
Isacson	Maths	Uppsala universitet
Johnsson	Lisa	Kommunal Öst
Kindahl	Anette	Norrköpings stadsmuseum
Kufver	Anna	Arbetets museum
Larsson	Bo	Stockholms stadsmuseum
Lind	Lotta	Vrinnevisjukhuset

Lindbäck	Anders	Norrköpings LS - Syndikalisterna
Lindell	Anna	Ebersteinska gymnasiet
Lindqvist	Frerik	Kommunal Öst
Lund	Henrik	SALO
Lundin	Gunilla	Arbetsförmedlingen
Mejhammar	Björn	Eductus
Nilsson	Jeanette	Linköpings universitet
Nilsson	Annki	ABF
Nilsson	Torsten	Arbetets museum
Nilsson	Andreas	Arbetets museum
Nordeman	Kjell	Arbetets museum
Ohlsson	Björn	Vänernuseet
Ottosson	Mikael	Arbetsmiljöhögskolan
Palm	Marina	Finspångs kommun
Persson	Ann-Charlotte	
Salomonsson	Karin	Lunds universitet
Seifarth	Sofia	Tekniska museet
Skiöld	Åsa	Arbetsförmedlingen
Ståhl	Tarja	Arbetsförmedlingen
Ståhlberg	Johanna	Institutet för språk och folkminnen
Svanström Andersson	Therese	Vision
Svedberg	Lars	Ersta Sköndals högskola
Säfbom	Eva	ABF
Thell	Mariette	Statistiska centralbyrån
Theorell	Töres	Karolinska institutet
Torpel	Anders	Norrköpings LS - Syndikalisterna
Torsson	Mary	Vision
Walhström Wärgård	Gunilla	KlaraVardagen
Westerberg	Conny	Unik Resurs i Sverige AB
Wikman	Camilla	Finspångs kommun
Wärgård	Lars	FORTE
Zardan	Jacqueline	Hälsouniversitetet
Zardan	Paola	
Övling	Johanna	Arbetets museum

KONFERENSPROGRAM – ARBETETS MUSEUM 13-14 NOVEMBER 2014:

DET ÄLSKADE ARBETET

Torsdag 13 november

- 12.30 **Registrering, plan 6**
- 13.00 Marinette Fogde, forskningschef, Arbetets museum hälsar välkommen i Folksamsalen
- 13.15 **Positiva arbetsmiljöfaktorer som skydd mot skadlig stress**
Töres Theorell, professor emeritus Stressforskningsinstitutet vid Stockholms universitet
- 14.00 **Föredrag om positiva arbetsmiljöfaktorer:**
Resurser i arbetet som kan främja motivation, arbetsglädje, och möjligheten att vara nöjd med sin prestation
Anna-Carin Fagerlind Ståhl, doktorand Helix vid Linköpings universitet
"Vi gör varandra bra" – grunden för en god arbetsmiljö på fackförbundet Vision
Matts Hansson, t.f. kanslichef Vision, och Therese Svanström Andersson, tidigare kanslichef Vision
Rum för kreativitet och passion
Ida de Wit Sandström, doktorand Institutionen för service management och tjänstvetenskap vid Lunds universitet
Sessionsledare: Sofia Seifarth, institutionschef för samling, dokumentation och forskning vid Tekniska museet
- 15.00 **Fika**
- 15.30 **Det stora ideella engagemanget – hur och varför?**
Lars Svedberg, professor institutionen för socialvetenskap vid Ersta Sköndal Högskola
- 16.00 **Panelamtal om det älskade ideella arbetet**
Barbro Franckie, museichef vid Statarmuseet i Skåne, Gunilla C. Carlsson, vice ordförande i Kulturutskottet och Lars Svedberg, professor Institutionen för socialvetenskap vid Ersta Sköndal Högskola
Moderator: Niklas Cserhalmi, museichef Arbetets museum
- 17.15 **Bokmingel om antologin Det globaliserade arbetslivet, Plan 5, ingång Framtidsland**
- 17.30 **Visning av utställningen Framtidsland**
- 18.30 **Middag Restaurang Laxholmen**

Fredag 14 november

- 09.00 **Passionens (själv)exploatering – Drömmen om en konstnärlig yrkeskarriär**
Marita Flisbäck, docent Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet
- 09.45 **Föredrag om livsstilsjobb:**
Konstnärlighet och arbete som livsstil
Bo Larsson, FD och antikvarie vid Stockholms Stadsmuseum
"Du måste älska ditt jobb!": När kärlek till arbetet blivit ett krav på arbetsmarknaden
Magdalena Petersson McIntyre, docent etnologi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Läroverksungdomens yrkesdrömmar
Majid Asgari, doktorand, Ekonomisk-historiska institutionen vid Uppsala universitet
Sessionsledare: Karin Salomonsson, docent Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet
- 10.45 **Fika**
- 11.15 **Föredrag om livsstilsjobb & ideellt arbete:**
När det är dags att lämna drömjobbet – pensionering som existentiellt imperativ
Mattias Bengtsson, docent Institutionen för sociologi och arbetslivsvetenskap vid Göteborgs universitet och Marita Flisbäck, docent Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet
Kustnära yrkesfiske i omvandling
Malin Andersson, doktorand Institutionen för service management och tjänstvetenskap vid Lunds universitet
"Man måste vara lite tokig" – Om motiv och drivkrafter i ideellt engagemang i arbetslivsmuseer
Torsten Nilsson, arbetslivsintendent, Arbetets museum
Sessionsledare: Björn Ohlsson, arkivarie och etnolog vid Vänermuseet
- 12.15 **Sammanfattande reflektioner**
Maths Isacson, professor vid Uppsala universitet och ordförande i Arbetets museums vetenskapliga råd, reflekterar över årets konferens
- 12.30 **Konferensen avslutas med lunch**